

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
TOSHKENT KIMYO-TEXNOLOGIYA INSTITUTI
“MENEJMENT VA KASB TA'LIMI” FAKULTETI
“SANOAT IQTISODIYOTI VA MENEJMENTI” KAFEDRASI**

Qo'lyozama huquqida
UDK_____

Maxmudov Komoliddin Ahmadjon o'g'li

**Modernizatsiyalashtirish sharoitida kimyo sanoati korxonlarida tashkiliy
boshqaruvni takomillashtirish.
("Maksam – Chirchiq" OAJ misolida)**

5A230201 - "Menejment" (kimyo va oziq-ovqat sohalari bo'yicha)

**Magistr
akademik darajasini olish uchun yozilgan
DISSERTATSIYA ISHI**

**Ilmiy rahbar:
i.f.n., dots.**

Xasanov R.S.

**Ilmiy konsultant:
i.f.d. prof.**

**Zaynuddinov SH.N
(TDIU)**

**“ Sanoat iqtisodiyoti va menejmenti “ kafedrası
“ _____” _____ 2013 yil ____sonli
Majlisining qaroriga asosan
himoyaga tafsia qilindi. Kafedra
mudiri, t.f.n.,dots**

Abdurahmonov A.Q

**Magistratura bo'lim boshlig'i
t.f.n., dots**

Muhamedov Q.

Toshkent -2013

**MINISTRY OF HIGHER AND SECONDARY SPECIAL EDUCATION
OF UZBEKISTAN**

TASHKENT INSTITUTE OF CHEMICAL TECHNOLOGY

Faculty: "Management and professional education."	StudentMaster: Makhmudov.K.A
The department "Economics and Management Industry"	Scientific advisor: l.t.s., dots. Khasanov R.S.
The academic year:	Specialty:5A230201 "Management"(branch of chemical and foods)

Annotation to the dissertation

**In the modernization of improving organization management in the
enterprises of the chemical industry**

Modernization and technical re-equipment of urea production of the 2009-2011 year. The purpose of the project - an increase of urea and 270 thousand tons per year. Modernization and reequipment of production of nitric acid, the AK-72 and AK-72M. The purpose of the project - the establishment of stable supply of nitric acid, ammonium nitrate production at the plant and supply of acid for export. In addition, planned to build a new plant for the production of low density ammonium nitrate, with a capacity of 60 tons per year. Program of modernization, technical and technological re-equipment of enterprises of the chemical industry for the period 2007-2012 year at JSC "Maxam-Chirchik" is scheduled to implement three major projects. Reconstruction and modernization of large-scale ammonia plant AM-76 in the period up to 2009. The aim of this project is to upgrade the technological equipment and devices, which is expected to increase ammonia production 243.8 thousand tons. up to 420 thousand tons per year.

Modernization and technological re - package of measures to improve - economic level of individual production plants and sites through the introduction of advanced equipment and technology, mechanization and automation of

production, modernization and replacement of outdated and worn-out equipment with new, more productive, as well as the parameters and characteristics of their production capacity are not passing value for decision-making to improve the functioning in a rapidly changing market, and especially after the global financial and economic crisis. President of Uzbekistan Islam Karimov in his book "The global financial and economic crisis, ways and measures to overcome it in the conditions of Uzbekistan" pointed out: "would like to focus on specific sections - a set of anti-crisis program of measures aimed at achieving the following key tasks. First of all, this is a further, rapid modernization, technical and technological re-equipment of enterprises, the widespread introduction of modern and flexible technologies. Social modernization involves the formation of an open society with a dynamic social system. Such a society emerged and developed on the basis of market relations, the legal system governing the relationship of owners, and the democratic system, perhaps not quite perfect. Democracy in a society is essential in order to be able to quickly make changes to the rules of the game in a changing environment and to monitor their implementation

Modernization has become a factor creating economic forms and institutions that contribute to the development and dominance of commodity-money relations in the production, consumption, and forced labor, which led to the development of capitalism. This, in turn, led to the development and spread of market relations, the formation and development of national and transnational markets. The use of science in business contributed to the scientific and technological revolution and the transformation of science into one of the most important of the productive forces. Economic modernization also involves the continuous improvement of methods of economic management and production technologies, which contributed to the emergence of a rational bureaucracy, management and economics

Master student

Makhmudov K.A

Scientific director

I.e.s., dots. Xasanov R.S.

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA TA'LIM VAZRILGI
TOSHKENT KIMYO TEXNOLOGIYA INSTITUTI

Fakultet: "Menejment va Kasb ta'lim"	Magistratura talabasi: Makhmudov.K.A
Kafedra: sanoat iqtisodiyoti va menejment.	Ilmiy rahbar: i.f.n. dots Xasanov R.S
O'quv yili	Mutaxassisligi: 5A230201- "menejment" (kimyo va oziq – ovqat sohalari bo'yicha)

Modernizatsiyalashtirish sharoitida kimyo sanoati korxonlarida tashkiliy boshqaruvni takomilashtirish mavzuidagi dissertatsiya ishiga annotatsiyasi.

Texnik qayta tiklash alohida olingan ishlab chiqarish, sehlari va bo'limlarga ilg'or texnika va texnologiya, mexanizatsiya va ishlab chiqarishni avtomatlashtirish modernizatsiyalash va manaviy, hamda jismoniy yemirilgan dasgohlarni yangi unumdorligi yuqori bo'lganlari bilan almashtirish hamda asosiy va yordamchi xizmat hojalliklarini takomilashtirish asosida texnik-iqtisodiy daromadini ashirish tadbirlari mojmusaidan iboratdir. Hozirgi tez o'zgariyotgan bozor iqtisodiyoti sharoitida ayniqsa jahon moliyaviy iqtisodiy inqirozining asorati davrida takomilashtirish bo'yicha qaror qabul qilish uchun korxonalarning ishlab chiqarish imkoniyatlari ularni modernizatsiyalash va qayta texnik tiklash hamda ularning ishlab chiqarish potentsiyali katta ahamiyatga ega.

Korxonalarni modernizatsiya qilish, texnik va texnologik qayta jihezlashni yanada jadallashtirish, zamonaviy moslashuvchan texnologiyalarni keng joriy etish. Bu vazifa avvalambor iqtisodiyotning asosiy tarmoqlari, exportga yo'naltirilgan va maxalliy lashtiriladigan ishlab chiqarish quvvatlariga tegishlidir.

Shunday qilib ho'jalik subyektlarining foydaliligini oshirish omoli bo'lmish kimyoviy ishlab chiqarishni texnik qayta tiklash va modernizatsiyalashning o'rganish yanada dolzarb masala bo'lib, ushbu muamoni hal qilish alohida ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotning predmeti sifatida "O'z kimyosanoati" DAK ni boshqaruv faoliyati va uning korxonalarni texnik qayta tiklash va modernizatsiyalashni amalga oshirish masalalaridir.

Tadqiqotning metodologik va nazariy asoslari sifatida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov asarlari , kimyo sanoati tashkil qilish va boshqarish bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Vazirlar maxkamasi qarorlari hamda xorijiy va mahaliy olimlarning korxonalrini texnik qayta tiklash va modernizatsiyalash bo'yicha ilmiy izlanishlaridan foydalandi.

Loyihani muvafiqiyatli amalga oshirish sharoitida bu dasgohlarni olib kelishni zamonaviy va kafolatli moliyalashtirish , loyiha bo'yicha mahsulot hajmini ishlab chiqarish uchun zaruriy hom – ashyo bilan taminlash hamda ichki bozorda ham va tashqi bozorda tayyor maxsulotga kerakli talab va bahoning bo'lishi.

Faliyat ko'rsatayotgan binolar qavatlariga qo'shimcha dasgohlarning montaj qilinishi. Amaldagi qurulish konstruksiyasiga qo'shimcha yuklar tavsif qiladi. Karbamid sehinig uzoq muddat ishlagan va texnologik muhitning zararligini , barcha qurulish konstruksiyalarni yaxshilab tekshirish zarurligi , qurulish konstruksiyalariga bo'ladigon harajatlarning ortib ketish xtimoli.

Amaldagi texnologik tizimning rekonstruksiya hajmi sezilarli darajada ko'payishi. Sejni uzoq muddatga to'xtatish xtimoli borligi va natijada karbamid ishlab chiqaradigon kamomat hisobidan moliyaviy zarar ko'rish.

Magistrant:

Maxmudov K.A

Ilmiy rahbar:

Xasanov R.S

Modernizatsiyalashtirish sharoitida kimyo sanoati korxonlarida tashkiliy boshqaruvni takomillashtirish.

Kirish.....	3
I BOB Texnika va texnologik modernizatsiyalash asoslar nazariyasi.....	7
1.1 Ishlab chiqarishni texnik va texnologik modernizatsiyalashning ilmiy nazariy asoslari tushunchasi va uning ahamiyati.....	7
1.2 Ishlab chiqarishni texnik va texnologik modernizatsiyalash va qayta tiklash maxsulot raqobat bardoshligining asosi.....	13
II BOB Bozor iqtisodiyot sharoitida O'zbekiston Respublikasi Kimyo sanoatining rivojlanishini asosiy yonalishlari va ularni o'rganish.....	19
2.1 O'zbekiston Respublikasi kimyo sanoatining hozirgi kundagi holatining taxlili.....	19
2.1 2011-2015 yillar uchun Kimyo sanoatining korxonalarida texnik va texnologik qayta tiklash va modernizatsiyalash dasturini boshqarish tizimini tashkil qilish.....	26
III BOB OAJ Maksam-chirichiq karbamid ishlab chiqishni modernizatsiyalash va texnik qayta tiklash orqali kimyo sanoatida ishlab chiqarish samardorligini oshirish.....	40
3.1 Startegiya va maqsad.....	40
3.1.1 Karbamid sintezi tizimi.....	48
3.1.2 Birinchi pog'anali destilatsiya tizimi.....	49
3.1.3 Ikki pog'onali bug'latish tizimi.....	50
3.2 Loyihani moliyaviy boxolash.....	52
Xulosa.....	64
Foydalanilgan adabiyotlar.....	67

Kirish.

Texnik qayta tiklash alohida olingan ishlab chiqarish, sehlari va bo'limlarga ilg'or texnika va texnologiya, mexanizatsiya va ishlab chiqarishni avtomatlashtirish modernizatsiyalash va manaviy, hamda jismoniy yemirilgan dasgohlarni yangi unumdorligi yuqori bo'lganlari bilan almashtirish hamda asosiy va yordamchi xizmat hojaliklarini takomilashtirish asosida texnik-iqtisodiy daromadini ashirish tadbirlari mojmusaidan iboratdir.

Hozirgi tez o'zgaryotgan bozor iqtisodiyoti sharoitda ayniqsa jahon moliyaviy iqtisodiy inqirozining asorati davrida takomilashtirish bo'yicha qaror qabul qilish uchun korxonalarning ishlab chiqarish imkoniyatlari ularni modernizatsiyalash va qayta texnik tiklash hamda ularning ishlab chiqarish potensiyali kotta ahamiyatga ega O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov. "Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yollari va choralar" asarida hususan quyidagilar keltiriladi... "Inqirozga qarshi choralar dasturining kankret bo'limlari-belgilangan kompleks chora-tadbirlar quyidagi asosiy vazifalarni xal etishga qaratilgan:

Birinchidan – Korxonalarni modernizatsiya qilish , texnik va texnologik qayta jihatlashni yanada jadallashtirish , zamonaviy moslashuvchan texnologiyalarni keng joriy etish. Bu vazifa avvalambor iqtisodiyotning asosiy tarmoqlari , exportga yo'naltirilgan va maxalliylashtiriladigan ishlab chiqarish quvvatlariga tegishlidir".[1]

Shunday qilib ho'jalik subyektlarining foydaliligini oshirish omoli bo'lmish kimyoviy ishlab chiqarishni texnik qayta tiklash va modernizatsiyalashning o'rganish yanada dolzarb masala bo'lib , ushbu muamoni hal qilish alohida ahamiyat kasb etadi.

Muamoni o'rganilganlik darajasi.

Texnik qayta tiklash va modernizatsiyalash muamolari o'rganish masalalarini quyidagi horijiy iqtisodchilar A. Xasking , R. Xizrich , M. Piters , P. Druker va boshqalar hamda Rossiya olimlari M. N. Petrova , O. Y. Momedova , L. M. Kulikova va boshqalar olib borgan izlanishlari orqali yaratilgan va ular texnik qayta tiklash va modernizatsiyalash tushunchasi uning nazariyasini asosladilar , shu bilan birga texnik qayta tiklash va modernizatsiyalashning maqsadi va vazifalarni aniqladilar.

Ishlab chiqarish korxonalarini boshqaruv va iqtisodiy muamolari bilan mashg'ul bo'lgan O'zbekiston Respublikasining olimlari zaynidinov SH.N. Tursunxajayov , M.L. muxidinov , D.M. Sakalova va boshqalarning ilmiy izlanishlarida ishlab chiqarishni texnik qayta tiklash va modernizatsiyalash masalalarini bozor iqtisodiyotini turli tarmoqlari va jabhalarida olib borilgan.

Garchi A. Zokirov , I.E. Ivonina , M.U. Karimov , B.U. Berdiyov , D.Abduolipov , E. Usmonovlarning izlanishlarida kimyo sanoati korxonlarini texnik qayta tiklash va modernizatsiyalash sahasida ishlar olib borilgan bo'lsada ular kimyo sanoatini korxonalari uchun yetarli darajada emasdir. Bu esa hozirgi kunda kimyo sanoati korxonalarni modernizatsiyalash va qayta tiklashdagi samaradorlikni oshirish uchun izlanishlarni tobora har tomonlama olib boorish zaruriy holatdir.

Magistirlik dissertasiyasining maqsadi.

Kimyo sanoati korxonalarida texnik qayta tiklash va modernizatsiyalashni samarli amalga oshirish yo'llarini aniqlash va ularni takamilashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflarni kiritish.

Maqsadni amalga oshirish uchun quyidagi vazifalar xal qilinadi.

- Texnik qayta tiklash va modernizatsiyalash tushunchasi va ahamiyatini ilmiy nazariy asoslarini o'rganish.
- Bozor iqtisodiyoti sharoitida "O'zkimyosanaot" DAK ning texnik qayta tiklash va modernizatsiyani olib borishdagi asosiy yo'nalish va hozirgi kundagi holati.
- Kimyo sanoati korxonalrida texnik va texnologik modernizatsiyalashning hozirgi holati.
- Texnik qayta tiklash va modernizatsiyalashni olib borishni takomillashtirish yo'llari.
- Kimyo sanoati korxonlariga jahon moliyaviy iqtisodiy inqirozining pasaytirish yo'llari.

**Tadqiqot obyekti bo'lib DAK "O'zkimyosanoati" (Maksam-chirchiq)
olingan.**

Tadqiqotning predmeti sifatida "O'zkimyosanoati" DAK ni boshqaruv faoliyati va uning korxonalrni texnik qayta tiklash va modernizatsiyalashni amalga oshirish masalalaridir.

Tadqiqotning metodologik va nazariy asoslari sifatida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov asarlari , kimyo sanoati tashkil qilish va boshqarish bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Vazirlar maxkamasi qarorlari hamda horijiy va mahaliy olimlarning korxonalrini texnik qayta tiklash va modernizatsiyalash bo'yicha ilmiy izlanishlaridan foydalandi.

Tadqiqotda tarmoq korxonlarning statistic hisobotlari , maqollalar , matbuotning davriy malumotlari , izlanayotgan mavzu bo'yicha 2013-yilgacha bo'lgan internet malumotlaridan foydalanildi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi quyidagicha.

- “O’zkimyosanoati” DAK korxonalrini texnik qayta tiklash va modernizatsiyalashni tahlili va uni o’rganish tizimi.
- Kankret tarmoq korxonasini texnik qayta tiklash va modernizatsiyalashning nazariy asoslaridan foydalanishni qo’lash uslubi.
- Ishlab chiqairhsni yangilash tushunchasi va tizimini aniqlash.
- Tarmoqni umuniy va korxonaning alohida ish faliyatini yaxshilash omilari o’rganiladi.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati shundan iboratki u “O’zkimyosanoat” DAK ning korxonalarida ishlab chiqarish quvatlari va uning potensiyalidan ratsiyanal foydalanishni takomilashtirish maqsadida amaliy bashaqaruv hamda shu yo’nalishdagi izlanishlar uchun nazariy sifatida “korxona iqtisodiyoti” , “strategic menejment” va boshqa fanlardan maruzalar o’qishda asos bo’ldi.

Dissertatsiya ishning hajmi va strukturasi.

Dissertatsiya ishi kirish,3 ta bob , hulosa va foydalanilgan adabiyotlar ro’yxatidan iborat.

I. Bob Texnik va texnologik modernizatsiyalashning nazariy asoslari.

1.1. Ishlab chiqarishni texnik va texnologik modernizatsiyalash ilmiy nazariy asoslari tushunchasi va uning ahamiyati.

Bugungi kunda iqtisodiyotimizning lokomotiviga aylangan mashinasozlik va avtomobilsozlik (12,2 %) , kimyo va neft – kimyo sanoati (9,4 %) , oziq – ovqat sanoati (13,1%) , qurulish materallar sanoati (11,9%) , farmasevtika va mebelsozlik (18 %) 2011 yilda jadal suratlar bilan rivojlandi. [2]

Texnik qayta tiklash alohida olingan ishlab chiqarish, sehlar va bo'limlarga ilg'or texnika va texnologiya, mehanizatsiya va ishlab chiqarishni avtomatlashtirish, modernizatsiyalash va manaviy hamda jismoniy yemirilgan dasgohlarni yangi unumdorligi yuqori bo'lganlari bilan almashtirish hamda asosiy va yordamchi hizmat ho'jaliklarni takomilashtirish asosida texnik iqtisodiy daromadni oshirish tadbirlari majmuasidan iboratdir.

Amalda foaliyat ko'rsatayotgan korxonalarni texnik qayta tiklash, oddatda ishlab chiqarish maydonlarini kengaytirilmagan holda soxa yoki korxonaning texnik iqtisodiy darajasini oshirish rejasi asosida va yangi ishlab chiqilgan texnik iqtisodiy asoslash bilan birgalikda alohida olingan ish turlari yoki obyektlar bo'yicha smeta va loyixalar asosida bajariladi.

Korxonani qayta tiklash maqsadi materiallar va yoqilg'i energetika resurslarini tejash, mehnat unumdorligini oshirish orqali maxsulot sifatini yaxshilash va miqdorini oshirish, maxsulot tannarxini pasaytirish hamda ishlab chiqarish quvvatini oshirishdan iboratdur.

Mamlakatimizda demokratik islohatlarini yanada chuqurlashtirish va fuqorolik jamoyatini rivojlantirishning taklif etilgan Kansepsiyasi O'zbekiston isloh etish va modernizatsiya qilish borasida biz qarib 20 yil oldin boshlagan jarayoni davom ettirish bo'yicha Oliy Majlis tomonidan uzoq muddatli aniq harkat dasturini ishlab chiqish va amalga oshirish uchun asos bo'ladi.[3]

Texnik qayta tiklash tadbirlari quyidagicha bo'lishi mumkun:

Faoliyat ko'rsatayotgan korxona ishlab chiqarish maydonlariga qo'shimcha dastgox va mashinalar o'rnatish, avtomatik nazorat va boshqarish tizimlarini joriy qilish, ishlab chiqarishni boshqarishda zamonaviy texnika vositalarini qo'llash tabiiy qo'riqlanadigan xududlarni isitish va vintelatsiya tizimlarini, korxona sexlarini markazlashtirilgan issiqlik va elektr taminoti muassilariga birlashirishni texnik qayta tiklash va modernizatsiyalashdir.

Bunda joylashtirilishi kerak bo'lgan dasgoxlarning o'lchamlariga, yangi yordamchi va xizmatchi obyektlarini qurush yoki amaldagilarni kengaytirish hisobiga ishlab chiqarish korxonalarining qurilmalari qisman o'zgarishiga ruxsat beriladi.

Asosiy fondlarning mehnatga yaroqliligini ta'minlash maqsadida joriy va kapital tamirlash amalga oshiriladi va ularni modernizatsiyalashtiradi. Modernizatsiyalash harajatlari asosiy ishlab chiqarish fondlarini qiymatini oshirishdi va ularning qiymati quyidagicha hisoblanadi:

Yani:

[1]

$$Q.a.f = Q.a.i.f + H.f.m$$

Bu yerda:

$Q.a.f$ asosiy ishlab chiqarish fondlarining o'rtach balans qiymati.

$Q.a.i.f$ asosiy fondlar qiymati.

$H.f.m$ asosiy ishlab chiqarish fondlarni modernizatsiyalash harajatlari. Odata ishlab chiqarish samaradorligi texnologiyani izohlovchi ko'rsatkich hisoblanadi. Bu asosan texnologiyani rivojlantirish maqsadida kiritilgan mablag'ning har bir somiga to'g'ri keladi, ya'ni:

[2]

$$T_s = P/Q_t$$

Bu yerda

T_s - ishlab chiqarish texnolo'giya samaradorligi

P - natijaviy potesial

Q_t - texnologik qiymat

Bundan tashqari ishlab chiqarishni texnologik to'ldirilishi [sig'imi] bu qiymat ishlab chiqarish texnologiyasi samaradorligiga teskari qiymati bo'lib natijaviy patensialga nisbati bilan hisoblanadi, ya'ni:

[3]

$$T_e = Q_t/P$$

Yuqoridagilar bilan birgalikda foydalanilayotgan texnologiyani samaradorligini hisoblashda maxsulotni solishtirma og'irligi ko'rsatkichi ham foydalanish mumkun, ya'ni:

[4]

$$U_m = M_x/p$$

Bu yerda;

M_x - rivojlangan texnologiya asosida ishlab chiqarilgan maxsulot xajmi

U_m - muxsulotni solishtirma og'irligi.

P - natijaviy potesial

Shuni ham hisobga olish kerakki, rivojlangan texnologiyaning ishlash darajasi katta ahamiyat kasb etadi .

Gap shundaki hech qanday texnologik jarayon ishlab chiqarish sifati va darajasiga bir xilda tasir etmaydi. Xar qanday korxona malum sotsiol ravishda faoliyat ko'rsatadigan huquqiy- iqtisodiy ta'sir ostida bo'lgan hamda ilmiy texnik omillar va aloxida madaniy yetuk muhitdadir.

Korxonaning bozorda muavfaqiyatli faoliyat ko'rsatishi uchun va maqsadiga yetish uchun o'zining istemolchilari, taminotchilari, diller hamda raqobatchilarning imkoniyati to'g'risida ma'lumotlariga ega bo'lishlari shart.

Mamlakat yoki hududning huquqiy iqtisodiy holati zaruriy shart hisoblanadi. Xuquqiy iqtisodiy omillarni o'z aro bo'g'langan majmuasi firmaning faoliyati ko'rsatkichdagi tashqi muhitni aks etadi. Korxonalarning rahbarlari mamlakatda bozor iqtisodiyoti strategiyasini to'g'ri ishlab chiqish uchun qanday iqtisodiy faoliyat sharoiti mavjudligini bilishlari lozim. Odatda, korxonaning iqtisodiy faoliyati amaldagi qonunchilik chegarasida bo'ladi. Qonunchilik aktlari va normativlari tizimini shartli ravishda davlat iqtisodiy bazisini tashkil qiluvchi istemolchilar, korxonalar, dillerlar o'rtasidagi o'z aro aloqani tartibga soluvchi deb atash mumkin. Bundan tashqari mamlakatdagi hisob va to'lovlar tartibini bilish zaruriy holatdir. Shu bilan birga nafaqat qonunchilikni bilish, balki ularni aniq bajarish va u yoki bu o'zgarishlarni oldindan ko'ra bilish ham korxonaning muavfaqiyatli faoliyat ko'rsatishini taminlaydi.

Hozirgi vaqtda atrof muhitga, ekologiyaga alohida etibor berilmoqda. Istemol va ishlab chiqarish ekologiyasi korxona faoliyatida sezilarli darajada o'zgarish paydo qilishi va korxonaning turli harajatlarni oshishiga (hususan ilmiy izlanishlar) olib kelishi mumkin.[4]

Ilmiy texnik yutuqlar korxona faoliyatidagi muhitni jiddiy ravishda o'zgartiradi ya'ni yangi texnologiya, yangi tovarlar, nisbatan arzon homashyo turlari paydo bo'lib ular raqobat-bardoshlikni kuchaytiradi. Ilmiy texnik tadqiqotlar istemolchining yashash xolatini o'zgartiradi uning qoniqish sifatini oshiradi va korxonaning umumiy bozor strategiyasiga ta'sir qiladi.[5]

Korxonaning faoliyatiga ta'sir qiluvchi muhit bu jamiyat madaniyatidir. Milliy udumlar, odatlar, manaviy va madaniy boyliklar omillari korxona strategiyasini tanlashda zaruriy ahamiyat kasb etadi.

Atrof muhit sharoiti , istemolchilar , taminotchilar va raqobatchilarni yaxshilab o'rganish korxonaning oldiga qo'ygan maqsadidagi imkoniyat va muomolarni aniqlashga yordam beradi.

Korxonadagi ishlab chiqarish , moliya , dastgohlar , kadrlar va boshqa resurslarning taxlili asosida korxona o'zida bor resurslar miqdori , hamda qanday resurslarni qanday baxoda sotib olish talab qilinishini shu bilan birga ishlab chiqarish maxsulot sifati va miqdorini aniqlay oladimi yo'qligini aniqlaydi. Korxonaning imkoniyatlarini o'rganish uning quvati faoliyatining kuchli va kuchsiz tomonlariga qaratilgandur. Bozordagi ko'rsatkichlarni yaxshilash maqsadida korxonaning faoliyati va vazifalari aniqlanadi oddatda qo'shimcha malumot manbalari va korxonaning natural bo'yicha xisoboti taxlili o'tkaziladi ya'ni statistik , professional , biznes ko'rsatkichlar bo'yicha olib boriladi.

Korxonaning potensiyali (quvati)ni tahlil qilish quyidagi bo'limlar orqali olib borilsa maqsadga muafiq bo'ladi:

- I. Ishlab chiqarish.
 - 1.1 Ishlab chiqarish hajmi , tuzulishi , undagi temp (tezlik darjasi).
 - 1.2 Mahsulot assortimenti va nomlanishi , assortimenti yangilash darjasi.
 - 1.3 Hom-ashyo va matirallar bilan taminlanganlik , zaxira darajasi , ulardan foydalanish tezligi.
 - 1.4 Dasgolar miqdori va ulardan foydalanish darajasi. Rizef quvatlar texnikaning sifat darajasi.
 - 1.5 Ishlab chiqarishning joylashish joyi va uning infostrukturasi.
 - 1.6 Ishlab chiqarish ekalogiyasi.
- II. Mahsulot taminoti va taqsimoti.
 - 2.1 Mahsulot transpirifikatsiyasi.

2.2 Zaxira tovarlarni saqlash , zaxira miqdor darajasi va ularning muomiladagi aylanish tezligi.

2.3 Tovarlar qo'shimcha ishlav berish , upakofka qilish va qadoqlash.

2.4 Sotish: taminotchilar , istemolchilar va dalola turlari.

III. Menejment va tashkiliy tizim.

3.1 Tashkil qilish va boshqarish tizimi.

3.2 Ishlovchilarning miqdoriy va profisonal tarkib.

3.3 Mehnat unumdorligi , ishchi kuchining qiymati , kadrlar oqimi.

3.4 Menejment darjasi.

3.5 Firmaning madaniyat , uning salohiyati.

IV. Marketing.

4.1 bozorni tovarlarni va taminot kanalarini o'rganish.

4.2 Taminot va reklamani rag'batlantirish , bohoni yuzaga kelishi.

4.3 Marketing budjeti va uning bajarilishi.

4.4 Marketing reja va dasturlari.

V. Moliya.

5.1 Talov qobiliyati va moliyaviy bardoshligi.

5.2 Foyda va rentabilik (tovarlar bo'yicha , taqsimot honalari boyicha).

5.3 Xususiy va qoshimcha mablag'lar va ularning nisbati.

Tashkilotning imkoniyatlarini chuqur taxlili quyidagi qo'shimcha aniq yo'nalishlar bilan to'ldirilishi mumkin.

I. Mahsulot bo'yicha (maxsulotning qaysi turlari eng ko'p va eng kam oborotga ega , qaysi tovarlar kuchli talabga ega va katta daromad keltirishi mumkin).

II. Bozorlar bo'yicha (firmaning o'z maxsulotining daromad va axborati nuqta nazaridan qaysi bozorlar eng kam va eng ko'p salohiyatga ega).

III. Tarmoqlar bo'yicha (firma maxsuloti qaysi tarmoqda realizatsiya qilinadi va bozorning qanday ulushi tarmoq bo'yicha firmaga tegishligi).

IV. Istemolchilar bo'yicha (firma maxsulotini doimiy istemolchisi kim , bu tovarida ularni nima qiziqtiradi , angi istemolchilarni qiziqtirishi uchun korxonaga nima ishlar qilishi darkor).

Shu bilan birga korxona o'z diqqat etiborini taminotchilar , istemolchilar , raqobatchilar va o'zining bozordagi imkoniyatini baxolashga qaratish zarur.

1.2 Ishlab chiqarishni texnik va texnologik modernizatsiyalash va qayta tiklash maxsulot raqobat bardoshligining asosi.

Malumli Y.M.M ning sezirarli darajada o'sishi odatda hom ashyo tarmoqlari jahon bozoridagi alohida ham oshyo moteralarining narxini yuqoriligida emas balki birinchi navbatda zamonaviy xizmat ko'rsatish va raqobat bardosh maxsulot tayorlashga yo'naltirilgan ishlab chiqarishni intensivlashtirish , tizimni jonlashtirish , soxalarini rivojlantirish hisobiga erishiladi.

Ichki va tashqi bozorga nafaqat kirish balki unda yaxshi joylashish uchun korxonada talabga javob beradigan maxsulot ishlab chiqarish xususiyatiga ega bolgan zamonaviy texnologik dasgohlarni joylashtirish zarurdir. Bu masalada mamlakatimiz rahbariyati doimiy ravishda qayg'urub kelmoqda.1998-yil 19-yanvarda Prezidentimizning "Investitsion loyihalarni realizatsiya qilishning qoshimcha rag'batlantirish choralari" to'g'risidagi qarorga binonan O'zbekiston Respublikasi hududiga chet el orqali moliyalashtirilib kiritiladigon texnologik dasgoxlar investitsion loyihalari qoshimcha qiymat solig'ida azot qilinishi kafolatlanagan.[6]

Bu imtiyoz rekonstruksiya qilinayotgan va yangidan qurulayotgan ko'xnalarning dasgoxlariga ham qo'laniladi , qaysiki ustov kapitali sifatida horijiy investorlar tomonidan kiritilib halq istemoli tovarlarini ishlab chiqarishga iqtisirlashgan bo'lsa. Mutahasislar fikricha yaqin yillargacha texnologik dasgoh va unga tenlashuvchi dastgohlar to'g'risida aniq faktlar yo'q va qonunlashtirilmagan edi.[7]

Shu bilan birga olib kiraladigon tovarlar texnik-iqtisodiy asoslanmagan bo'lsa vakolatli banklar tastiqlovchi hujatlarni bermas edilar. Kichik korxonalar esa har doim ham o'zlarida raqobat bardosh maxsulot ishlab chiqaradigon dastgoxlar bilan taminlanishga mablag'lari bolmaganligi sababli jarayon amalga oshmay qoldi.

Tarmoqlar singmentatsiyasi ham raqobat muhitida alohida ahamiyat kasb etadi ularni har birida turli istemolchilar va ko'p miqdordagi taminot korxonalari hamda har hil turdagi maxsulotlar bo'ladi.[8]

Quyidagi jadvalda raqobatdagi strategiya turlari keltiriladi.

Raqobatli avzalik kichik harajatlar difurensatsiyasi:

I-bob 1.2.1 – jadval

Harajatlarni tejash orqali ilg'orlik (liderlik)	Diferensatsiya
Harajatlarani jamlash	Differensatsiyani fo'kuslashtirish

Strategiyani turlanishini kansepsiyasiga asosini quyidagi g'oya tashkil qiladi ya'ni ularni har biri raqobatli avzalika asoslangan bo'lib ularga erishish uchun korxona o'zini straregiyasini tanlashi lozim.

Tashkilot yoki korxona qanday raqobatli avzalikni tanlashi va u qanday muhitda amalga oshirishi mumkinligini o'zi hal qiladi.[20]

Korxonaning alohida faoliyat turlarini qanday tashkilqilish va bajarish asosida raqobat bordoshlikdagi avzallika erishiladi. Bu faoliyatda korxona yoki firma o'z istemolchilari uchun ma'lum boholar yaratadi. Korxona tomonidan yaratilgan natijaviy boho korxona tomonidan taklif qilingan tovarlar va hizmatlarga qancha istemolchi yuzaga kelishi bilan aniqlanadi.[21]

Agar bu qiymat yoki boxo barcha zaruriy faoliyat uchun qilingan harajatlardan yuqori bolsa u xolda korxona rentabil hisoblanadi ya'ni olayotgan foydasi o'ziga yetarli hisoblanadi.

Korxona o'z faoliyatini bajarishni yangi usullarini ishlab chiqarish , yangi texnologiya yoki amaldagi kampanetlarga tadbir qilish orqali avzal raqobatga erishadi lekin korxona yoki tashkilot bu faqat barcha faoliyat turlarining yig'indisi emasdir . Korxonaning zanjir simon baholanishi bu o'z aro bog'langan faoliyat turlaridan iboratdur . Bu bog'lanish bir-bir faoliyatning boshqa faoliyatlar samarasi va qiymatiga ta'siri orqali paydo bo'ladi.

Aloqalarning borligi yangi faoliyat turlarini yuzaga keltiradi. Bu bog'liqlik ishlab chiqarishning ham – ashyo va to'ldiruvchilar bilan taminotini to'xtab qolmasligida ko'rinadi. Bir biri bilan bo'lgan faoliyat turlarining kelishilgan holati ish yuritish harajatlarini pasaytiradi , nisbatan aniq malumotlar beradi va qima baxo opiratsiyalar faoliyatini olib borishga shariot yaratadi.

Faoliyatlar o'rtasidagi aloqani aniq boshqarish avzal raqobat bardoshlik manbayi bo'lishi mumkin . Raqobatda avzalika erishish uchun komponentlarni tanlavga emas balki zanjir simon baholanish tizimiga etibor beriladi. Soha bo'yicha raqobatda aniqlanuvchi korxnaning zanjir simon baholanishi , baholanish tizimi deb ataluvchi yirik faoliyat tizimiga kiradi va quyidagicha bo'ladi:

I-bob 1.2.2- jadval

Yetkazib beruvchining baholanish zanjiri.	Firmaning baholanish zanjiri
Kanalar baholanish zanjiri	Istamolchilar baholanish zanjiri

Uning tarkibiga hizmat va dasgoxlar butlov qisimlari hamda hom – ashyo yetkazib beruvchilar kiradi.

Istamolchiga kelayotgan tovar kanalar baholanish zanjiri orqali atadi .

Oxir ovqibatda tovar istemolchining qiymatli mulkiga aylanadi va istemolchi undan o'z hohoshiga kora foydalaniladi. Korxona tizimni qanchalik aniq tashkil etsa avzal raqobat shunchali ko'p oydinlashadi.

Baxolanish zanjiri harjatlar tarkibidagi yutuq manbasini aniqlashda katta yordam beradi . Harajatlardagi yutuq korxonaning ish jarayonidagi zaruriy harajatlarda o'lchamlarida ko'rinib har qanday ish davrida yuzaga chiqishi mumkin.(raqobatchiga nisbatan)

Baxolash zanjiri differensiya uchun kerakli rizevlarni ham tushunishga yordam beradi. Tashkilot istemolchi sotib olgan tovaridan qaniqish hususiyatini yoki tejashi uchun ega bo'ladigon alohida qiymatini yaratib beradi (bu differensiyaning asil manosidur). Umuman olganda differensiya bu ishlab chiqaruvchining tovar va hizmatlari foliyat natijasidur . Tashkilot va uning istemolchi o'rtasida juda ko'p nuqtalar bo'lib bu nuqtlar differensiyaning manbasi bo'lib hizmat qiladi[22].

Baxolar yoki qiymatlar zanjiri kansepsiyasi nafaqat avzal raqobat turlarini balki raqobarning ro'li va o'rni ham to'g'ri va yaxshi tushunishga imkon beradi. Raqobat siferasi shuning uchun zarurki u firmaning faoliyat yo'nalishini aniqlab ushbu faoliyatni bajarish usullarini va baxolar zanjirining tuzulishini ham anglatadi. Firmalar o'z tarmog'ida yangi raqobat usullarini topib raqobatda avzalika intiladi bunda raqobatchilar bilan birga bozorga chiqadi. Yangilik kirishni esa bir so'z bilan atash mumkin bo'ladi.[23]

Yangilik kiritish raqobatda ustunchilik egasini o'zgarishiga olib keladi:

Yangi texnologiyalar

Texnologiyani o'zgarishi tovar ishlab chiqarish uchun yangi imkoniyatlar yaratishi bilan birga marketingi yangi usullarni ham yuzaga keltiradi. Buning natijasida juda zaruruiy yangiliklar yuzaga keladi, ya'ni istemolchilarning talablari ham o'zgaradi. Istemolchilarda takomillashgan yangi talab yoki qarash (nima

yaxshi , nima yomon) paydo bo'lganda ko'pincha raqobatbardoshlikda avzallik yuzaga keladi yoki u qo'ldan bu qo'lga o'tadi va keskin o'zgaradi.[24]

Tarmoqda yangi segment yuzaga kelishi

Bu nafaqat istemolchilarning yangi guruhiga chiqish balki tovar ishlab chiqarishning samarliroq usuli yoki aniq bir guruhga nisbatan yangicha yondoshish imkoniyatidir.

Korxonadagi ishchi kuchi hom – ashyo , energiya , transport , dasgoxlar turli malumot va aloqlar kabi kampanetlarning qiymatini o'zgarishi avzal raqobat qo'ldan qo'lga o'tishiga olib keladi. Korxona yangi sharoitlar moslashishi natijasida avzal raqobatga erishishi mumkin.

Hukumat tomonidan tartibga solishni o'zgarishi

Hukumatning atrof muhitni asrash , standartlar va savdodagi cheklanishlar kabi soxlarda o'z siyosatini o'zgartirishi yangilikda ya'ni bir o'zgarish bo'lib avzal raqobatga sababchi bo'lish mumkin.

Yangilsh jarayonida asosiy ro'l o'ynaydigon omil bu maulotdir ya'ni qachonki u tushunarlik , hamma bob va ishlov berilmagan bo'lsa yangilika erishish juda kotta kuch hisobiga ammalga oshiriladi qiyinchiliklarga etibor bermay oldinga qo'yilgan vazifalarni chidam bilan bajargan korxonlar raqobarning yangi va takomilashgan usullarini qo'lash orqali yutuqa erishadilar. Avzal raqobat manbasiga qarab birinchi omil aniqlanadi. Avzal raqobatning manbasi juda ko'p dur unung arzon ish kuchi yoki hom – ashyo kabi avzaliklar hisobiga raqobatga kirish onsonroq ammlaga oshadi (past darjada).

Yuqori darajadagi imtiyoz yoki avzalika erishish (potent texnalogiya firmaninh saloxiyati , tovarning zaruruiyligi) nisbatan uzoqroq vaqtda amalgam oshish mumkin.

Birinchidan : bunday avzalika yoki imtiyozga erishish uchun juda katta tajriba va qobiliyat talab qilindi.

Ikkinchidan : yuqori darjadagi avzalik yoki imtiyoz uzoq mudatali va intensiv yig'ilgan mablag'lik sharoitida yuqori darjadagi imtiyoz nafaqat saqlanib qoladi balki yuqori darjadagi yoki miqdordagi foyda bilan uzviy bog'langan.

Harjatlarga asoslangan imtiyoz yoki avzalik adattida doimiy bo'lmaydi buning sabablaridan biri bu harajatning qay darajada pasaytishi manbayi oddiy bo'lmasin tashkilotni birdaniga daromadlar qismi bo'iyicha imtiyozda bebaxra qiladi.

Avzal raqobatni ushlab qolishdagi ikkinchi aniqlovchi bu korxonanig avzalik yoki imtiyozlik manbalar miqdoridir. Korxona faqat bitta avzal raqobatga to'yinadi raqobatchilar esa korxonani bu imtiyoz yoki avzalikdan mahrum qilishga harkat qiladi. Imtiyozli raqobatni saqlab qolishni eng asosiy va uchinchi sababi bu ishlab chiqarishni va boshqa faoliya turlarini modernizatsiyalashdir. Kamdan kam korxonalargina liderlikni (salohiyat) qolda tutib turish sababi har qanday mafaqiyatli faoliyat ko'rsatgan tashkilot strategiyasini o'zgartirish qiyin. Chunki korxonani avalgi stretegiyasi unda ildiz otib ketgan va korxona uchun juda qadirlidur asosiy vazifa shundan iboratki firma o'zodagi imtiyoz yoki avzalikni kuchaytirish uchun o'z faoliyatidagi ko'rsatikichlarni doymoy yaxshilab borishi zarur. Masalan ishlab chiqarish quvatlarida yanada samaraliroq foydalanish va haridorlaga hizmat yanada yaxshiroq tashkil qilish ana shundagina raqobatchilar korxonadan ilg'orlab o'tishi qiyinlashadi natijada ular uchun barcha korxona korsatikichlari tezlik bilan yaxshilash talab qilinadi bunga esa ularda shunchali kuchlari yetmay qolishi mumkin.

II. BOB Bozor iqtisodiyot sharoitida O'zbekiston Respublikasi Kimyo sanoatining rivojlanishini asosiy yonalishlari va ularni o'rganish.

2.1 O'zbekiston Respublikasi kimyo sanoatining hozirgi kundagi holatining taxlili.

O'zbekiston Respublikasi kimyo sanoatining hozirgi holatining taxlili.

Hozirgi vaqtda “ o'zkiyosanoat” davlat aksiyadorlik kompaniyasi tarkibiga 29 ta korxona kiradi ulardan 4 ta davlat korxonasi , 22 ta aksiya darlik jamiyatlari , 2 ta qo'shma korxona va 1 dona masulyati cheklanmagan jamiyatlaridir.

Kampaniya tarkibiga “ Navoiy Azot “ OAJ (Navoiy shaxri) , “ Farg'ona Azot “ OAJ ochiq turdagi aksiyadorlik jamiyat , “ Ammafos – Maksam “ OAJ (Olmaliq shaxri) , “ Samarqand Kimyo “ OAJ , “ Qo'qon super fasfad zavodi “ OAJ , “ Elektira him zavod “ QK ,

“ Jizzax Plastmasa “ OAJ , “ Maksam – Chirchiq “ OAJ , “ Qo'ng'iro't so'vda zavodi “ UK , “ Maksam – Uzbekiston “ OAJ , “ Farg'ona kimyoviy tola zavodi “ , “Farg'ona furan birikmali kimyoviy zavod “ , “ O'zKimyoSanoat loyiha “ OAJ , “ Rezina texnika “ OAJ lar kiradi.

Kimyo sanoati ishlab chiqarish tizimi 4 ta majmuaga bo'lingan : Noorganik moddalar va miniral o'g'itlar ; organic kimyo , suniy tola va polimer motiral ; energetika , tilla ishlab chiqairsh va sanoatning boshqa tarmoqlari uchun kimyoviy reyagentlar ; o'simliklar kimyosi , kimyoviy moddalar.

O'zKimyoSanoat DAK tarkibiga Navoiy Azot OAJ , Farg'ona Azot OAJ va Maksam – Chirchiq OAJ lar azotli o'g'itlar ishlab chiqaradi. Fosforli o'gitlar ishlab chiqarishgan korxnalarga “ Qo'qon super fasfad zavodi “ , “ Samarqand kimyo zavodi “ OAJ va “ Ammafos - Maksam “ OAJ lar kiradi. Poletelin quvirlari ishlab chiqarish “ Jizzax plastmasa “ OAJ ga tegishlidir. Kimyo sanoatinig rivojlangan korxonalardan biri “ Elektira him zavod “ QK korxonasi markaziy osiyoda yagona maxsus korxona bo'lib unda o'simliklar kimyosi kimyoning moddalar ishlab chiqadi. Kimyo sanoatining asosiy yo'nalishlaridan

biri bu kimyo maxsulotlari ishlab chiqarishning yalpi miqdorining 3% ni tashkil etuvchi. Kimyoviy to'la va iplar ishlab chiqarishdur. Ushbu siferada Farg'ona kimyoviy tola ishlab chiqarish zavodi faoliyat ko'rastadi va u MPX dagi atsitat iplari ishlab chiqaruvchi ikki ta korxonaning biridir. Shu bilan birga paxta selerozasining turli navlarini ishlab chiqaruvchi yirik korhona Farg'ona furan birikmalari kimyoviy zavodi ham tarmoqda faoliyat ko'rsatadi. Mamlakatimizning eng yirik kimyoviy korxonalaridan biri Qo'ng'iro't savdo zavodi bo'lib u markaziy osiyoda yagona kalilangan sovda ishlab chiqaradi. Uning quvati yiliga 100 ming tonna , ushbu tarmoqda juda ko'p turli kimyoviy maxsulot ishlab chiqariladi va ularning tijotorat taklifining tarkibi quyidagicha tuziladi:

II-bob 2.1.3- jadval

Noorganik moddalar va miniral o'g'itlar	Organik kimyo, suniy tollar va polimer motirallar	Energetika,oltin ishlab chiqarish,sanoatla ri uchun kimyoviy reagentlar	O'simlik kimyosi , kimyoviy vositalar
Azot – fosforli O'g'itlar	Seliloza va seliloza diatsetati	Natrisiani, siomachivina, poleakrinamit	O'simliklar kimyosi, kimyoviy vositalar
Amyak	Nitron tolasi, atsetat iplar	Azot, sulfat va hilarid kislatalar	Magnili hilarid defaleanti
Kavustik va katsilangan sovda	Palitelendan maxsulotlar	Katalizatorlar	Sirka – kislatasi, Atiselin va boshqa maxsulotlar

Kimyo tarmog'ining 6 ta korxonasi ammyak va ammaykli silitra , karbamid , amoniy sulfat , ammafos super , fosfad va boshqa fosforli o'g'itlar ishlab

chiqaruvchi markaziy osiyoning eng katta korxonalaridur. Ular nafaqat ichki balki tashqi bozorda ham faolik ko'rsatib 28 dan ortiq har xil turdagi maxsulotlarni export qilmoqdalar.

Ushbu tarmoq samarali faoliyat ko'rsatib miniral o'g'itlarini katta hajimda realizatsiya qilishlariga qaramstan halq ho'jaligining boshqa tarmoqda faydalanish uchun hamda horijda talabga ega bo'lgan maxsulotlarni exporti uchun ushbu tarmoq oldida import o'rnini bosadigon kimyoviy maxsulotlar asartimentini kengaytirish va miqdorini ko'paytirish yuzasidan prinsipial vazifalr turibdi.

Bizning kimyo sanoatimiz 100 dan ortiq maxsulot turlarini ishlab chiqaradi. Lekin uning umumiy hajmidan 75 % ni miniral o'g'itlar tashkil qilgan. Shuning takidlash keraki energetika gaz , oltini qayta ishlash va boshqa sanoat tarmoqlari uchun kimyoviy reagentlar yetarli darjadadur. Respublikamizda seliloza va kaustik so'vda ishlab chiqarishning tashkil qilish hisobiga paxta lintini qayta ishlash o'rganiladi. Qo'ng'irot savdo zovodini ishga tushirish esa tabiy osh tuzi va oxak ishlab berishini yuzaga keltirdi.

Bu hududimizdagi hom – ashyo bazasini kengaytirishdagi birinchi qadam bo'lib u ishlab shiqariladigon maxsulot asartimentini oshishiga olib keladi. Kimyo sanoatini rivojlantirishda vadaro'dni qayta ishlash natijasida turli hildagi maxsulotlar olinishi mumkin , chunki bizni hududimizda tabiy gazni juda boy konlar mavjudur. Shuni takidlash keraki tabiy gaz O'zbekistondagi nafaqat energetika tarmoqlari uchun hom – ashyo vazifasini bajaradi balki bizning mamlakatimizdagi boshqa sohalarga zarur bo'lgan sintez va kimyoviy qayta ishlov notijasida bilinadigon kimyoviy maxsulot uchun hom – ashyo vazifasini bajaradi. Shuning natijasida olaroq kimyo tarmog'ini rivojlantirishda ikkinchi qadam bo'lib tabiy gazni chuquroq qayta ishlash yuqori likvidli qimmatli kimyoviy maxsulot turlarini ishlab chiqarishni amalaga oshirish hizmat qiladi. Buning uchun neft kimyo tarmog'i bilan birga amalgam oshirish kerak bo'lgan maxsus dastur ishlab chiqarilgan. Albata buning uchun juda joriy vazifalar hal qilinishi lozim bunga ilmiy texnologik va ishlab chiqairsh bazalarini yeriklashtirish hom – ashyo bazalarini kengaytirish va ushbu siferaga horijiy investorlarini jalb etish lozimdur.

Bugungi kunda O'zKimyoSanoat DAK tarkibiga kiruvchi ko'pkina korxonalarning aksiya paketlari investorlar realizatsiya hisopigadur.

Gazni chuqur qayta ishlash navoiy azot OAJ da yo'lga qo'yilgan u yerda Nitron tolasi ishlab chiqarishga zarur bo'lgan nitrilakril kislatasi tabiiy gazdan olinadi. Nitron tolasi kiymlar , gilamlar , jugli maxsulotlarining tarkibiy qismi hisoblanadi lekin korxonadagi ishlatilyotgan texnalogiya ancha eskirgan bo'lib u yerda energiya hatjati yuqoridur. Shuning hisobiga nitran qiymati jahon bozoridan nitron qiymati jahon bozoridan ham yuqoriroqdur. Va hozirgi kunda korxonani modernizatsiyalash uchun investorlar qidirilmoqda umuman olganda gazni chuqur qayta ishlash kimyo va fonda o'z vaqtida amalgam oshiriladigon yo'nalishdur. Biz hozir selilozani export qilmoqdamiz lekin selilozadan juda ko'p turdagi maxsulotlar ishlab chiqarish mumkin xususan selioza lak boyoq , qog'oz , toqimachilik va oziq – ovqat sanoatlari uchun ham oshyodur.

Davlatimiz tomindan yaxshigina qo'lab quvatlash natijasida fosforni boyitish orqali fosforli o'g'it ishlab chiqarish texnologiyasi yo'lga qo'yiladi. Xozirgi kunda “ Jeroy Sardor “ hom – ashyo fosforid hom – ashyo olinib qizil qum fosforid kambinatida ishlov berilmoqda va u respublikaning shu hom – ashyo bo'yicha talabini to'liq qondirmoqda vaholanki 2005 – yilda ham O'zbekiston ushbu hom – ashyoni import sifatida Qozog'istondan olayotkan edi. Kimyo tarmog'ida ya'na bir yutuqlaridan bu o'z kimyo sanoat tomonidan yildan yilga maxsulot hajmi ortmoqda.

Bu export maxsulot miqdori va uning sifatini taminlangaligidan dark beradi lekin kelajakda ham ana shu ko'rsatikich va standartlarga javob bera olishi uchun doimiy ravishda modernizatsiyani amalgam oshirish zarur bo'ladi. Ana shu nuqtai nazaridan Respublika Prizidentining o'z vaqtida va juda zaruriy qaror qabul qilinganligi maqtovg'a loyiq dur va u quyidagilardan iborat.”Ishlab chiqarishni texnil va texnologik qayta tiklash moderizatsiyalashni qo'shimcha rag'batlantirish to'g'risida” va O'zbekistonda maxsus rekansturuksiya va rivojlanish fondi tashkil qilish orqali amalda yangidan ya'ni imkoniyatlarni yuzga keltirish. Bu esa oqibat

natijasida yangi texnologiya , yangi ishlab chiqarish , ish joylari hamda korxonani texnik taminlagaligi natijasini ko'tarilishiga olib keladi.

II – bob 2.1 .4 - jadval

№	Maxsulot turlari	2010 yildagi haqiqiy ishlab chiqarish		
		Ming tonna	Mlard.so'm	Foyiz ulushi
1	Miniral o'g'itlar, hammasi	1134.6	711.2	72.5
	Jumladan: azotli o'g'itlar	955.8	533.2	54.4
	Fosforlo o'g'itlar	148.8	156.4	15.9
	Kalili o'g'itlar	30.0	21.5	2.2
2	Sintetika amyak (korxonaning o'zida ishlatish maqsadida)	1343.9	17.5	1.8
3	Nitron tolasi	14.2	40.1	4.1
4	Sirka kislatasi	3.8	3.9	0.4
5	Kavustik sovda (korxonaning o'zida Ishlatish maqsadida)	23.1	0.22	0.02

6	Natri- sion	18.9	33.0	3.4
7	Po'li akrilomit	1.7	7.5	0.8
8	X M D	3.3	21.0	2.1
9	D A T S	1.8	2.7	0.3
10	Atsitat ipi	1,1	6.1	0.6
11	Kalsilangan sovda	90.4	30.9	3.1
12	X S Z R	0.1	12.2	1.2
13	Paxta selilozasi	4.0	5.9	0.6
14	Politelen klinkasi	1.1	2.8	0.3
15	Politelen turbalar	1.5	3.8	0.4
16	Turli maxsulotlar (xilor , metanol va boshqalar)		82.2	8.4
	Hammasi			

Manba : O'zKimyoSanaotidan olingan ma;lumot

2.2 2011-2015 yillar uchun Kimyo sanoatining korxonalarida texnik va texnologik qayta tiklash va modernizatsiyalash dasturini boshqarish tizimini tashkil qilish.

O'zbekiston iqtisodiyotida kimyo tarmog'ining alohida strategik ro'l o'ynashi nuqtasi nazaridan uni kelajakda yanada rivojlantirish mamlakatni satsiyal iqtisodiy ahvolini oshirishda va ilmiy amaliy rivojlanishida katta ahamiyat kasb etadi. Juda katta miqdordagi mineral hom – oshyo potensiyali , kuchli texnik – ishlab chiqarish bazasi va gaz yo'nalishdagi mutaxasislari kabi aniq imtiyozga ega bo'lgan kimyoviy majmua mamlakatning asosiy iqtisodiy tarmog'ini tashkil qiladi va iqtisodiyotning asosidir.

Yuqoridagilarni nazarga olgan holda , mamlakatimiz hukumati kimyo tarmog'ini o'stirish maqsadida Respublika Prezidenti tomonidan 27.07.2007 yil № PP – 677 sonli qarori qabul qilindi.

“ Kimyo sanoati korxonalarni 2007 – 2011 yillarda texnika va texnologiya qayta ishlash , modernizatsiyalash dasturi” dasturga asosan kimyo sanoati rivojlanish bo'yicha ishlab chiqarish quvatlaridan ratsional foydalanish , samarali energiya tejaydigan , ekologik havfsiz texnologiyalar , exportga yo'naltirilgan ishlab chiqarish va import o'rnini boshadigan maxsulot ishlab chiqarishni oshirish kabi aniq tadbirlar belgilandi .

Zamonaviy , yuqori samardor texnologiyalar , dasgoxlar va eng yangi texnologik jarayonlarni boshqaruv tizimini tadbqiq qilish orqali ishlab chiqarish texnik darajasi samaradorligini oshirish uni expotizatsiyaga ishonchiligini va ekologik havfsizligini oshirildi ya'ni :

1. Ichki va tashqi bozorga yuqori talabga ega bo'lgan kimyoviy maxsulotlar hajmi oshirildi va turlari kengaytirildi (ko'paytirildi) , sezilarli darajada exportga chiqariladigan maxsulot hajmini oshirish.
2. mahaliy hom – ashyo resurslari va kimyo maxsulotlari chiqindilari chuqur qayta ishlash orqali exportga yo'naltirilgan kimyoviy maxsulotlarining yangi turlarini ishlab chiqarishni o'zlashtirish.

2010 yil 15- dekabrda № PP – 1442 sonli O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bo'yicha 2011 – 2015 yilga mo'ljallangan rivojlanish dasturida umumiy kapital hajmi 2,87 mlrd dollar bo'lgan 30 ta soliha amalgam oshirilishi ko'zda tutilgan.[12]

Umumiy hisob qiymati 1,63 mlrd dollorni tashkil qilgan 7 ta loyiha bajarishga tayyorlandi , qiymati 421,5 million dollar bo'lgan 3 ta loyiha ishlov berish jarayoni holatida umumiy qiymati 811,5 million dollar bo'lgan 14 ta kelajakli loyihalar taklifi bo'yicha texnologiyani tanlash va marketingli ishlov berish boshland

№-1442 qaroriga asosan “Maksam-Chirchiq” OAJ ning 2015-yilgacha rivojlanish dasturi.			
Loyiha nomi.	Loyixaviy quvat 1000 t.	Realizatsiya muddati.	Izox. (loyihaning realizatsiya maqsadi).
“Karbomid ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish va qayta tiklash”	270,0	2011-2012	Karbomid ishlab chiqarish quvatini yiliga 270 ming t ga yetkazish.
“AK-72 va AK-72M azot kislatasi ishlab chiqarishni modernizatsiyalash va texnik qayta tiklash”	Amaldagi ishlab chiqarishni stabinlashtirish.	2011-2012	Zavod istemoli uchun ishlab chiqarish talabini qondirish.

Qo’shimcha loyihaviy takliflar.

Loyiha nomi.	Loyihaviy quvat 1000t.	Realozatsiya muddati.	Izox. (loyihaning realizatsiya maqsadi)
Sulfat kislatasi ishlab chiqarishni loyihaviy quvatiga yetkazish rekanstuksiyasi.	296	2013-2014	Sulfat kislatasini ishlab chiqarishni ko’paytirish.
AM-76 ni davomli modernizatsiya qilish	450	2013-2015	NH (amyak) ishlab chiqarishni 450 ming t yetkazish.

Manba : O’zKimyoSanoat “ dan olingan ma’lumot

2020-yilgacha “Ammofos-Maksam” OAJ ning rivojlanish dasturi.			
Loyiha nomi.	Loyihaviy quvati 1000t.	Realizatsiya muddati.	Izox (loyihaning realizatsiya maqsadi).
№ PP-667 qaroriga asosan 2015-yilgacha amalgam oshiraladigon loyohalar.			
CK-40 sulfat kislata ishlab chiqarishni resantruksiyasi.	500	2008-2012	Fosforli miniral o'g'itlar ishlab chiqarish uchun sulfat kislata sexini stobilashtirish.
№ PP-1442 qaroriga asosan 2020-yilgacha amalga oshiraladigon loyihalar.			
Yangi sulfat kislata ishlab chiqarish sexini tashkil qilish.	650.0	2015-2019	Fosforli miniral o'g'itlarni ishlab chiqarishning asosi bo'lmish sulfat kislataning eskirgan quvatlarni yangilsh.

Qo'shimcha loyihaviy takliflar.

Loyiha nomi.	Loyihaviy quvati 1000t.	Realizatsiya muddati.	Izox (loyihaning realizatsiya maqsadi).
NPK li o'g'itlarni tashkil qilsh.	160	2013-2014	
Ammofos va EFK ishlab chiqarishnini modernizatsiyalash.	450	2016	

Manba : O'zKimyoSanoat dan olingan ma'lumot

“Navoiy azot” OAJ dasturi			
Loyihaning nomi	Loyiha quvati 1000 t	Bajarilish muddati	Izoh (loyihaning realizatsiya maqsadi).
2015-yilgacha bajariladigon loyihalar			
“Navoiy viloyatida karbamid va amyak ishlab chiqarish bo'yicha ko'mpileksni qurush	600.6 (amyak) 1100.0 (karbamid)	2010-2014	Loyihani bajarilishi yangi energiya tejaydigon texnologiya amyak ishlab chiqarish bo'yicha va karbamid ishlab chiqarishda hususiy hom ashyo bilan taminlashni yuzaga keltiradi.
“kavustik so'da va polivili xlorid (PVX)ishlab chiqarish bo'yicha yangi kompileksni yaratish”	50.0 (PXV) 32.0 (kavustik so'da)	2010-2014	Ishlab chiqariladigon asartimenti ko'payadi va import o'rini bosadigon yangi maxsulotni ishlab chiqarish tashkil etiladi ichki bozorni kavustil sovda bilan to'ldiriladi va eksport potinsioli ortadi.
“TIO moxvivino ishlab chiqarishni kengaytirish”	3.0	2011-2013	Ichki zavod istemoli uchun ishlab chiqarish taminlanadi
“Kali xilarid asosida kichik to'najli ishlab chiqarishni tashkil qilsh <Navoiy azot> OAJ da kali-nitrat ishlab chiqarishni o'zlashtirish	aniqlanmoqda	2012-2013	Respublika yangi ham ashyolar bilan taminlash va yangi maxsulotni ishlab chiqarishni tashkil qilish hamda maxsulot asartimentiniko'paytirish

Manba : O'zKimyoSanoat dan olingan ma'lumot

“Navoiyazot” OAJ dasturi 2020 yilgacha rivojlanish dasturi

Loyihaning nomi	Loyiha quvati 1000 t	Bajarilish muddati	Izoh (loyihaning realizatsiya maqsadi).
To'qimachilik sanoati uchun oqartirichilarni ishlab chiqarishlarni tashkil qilish	10.0	2014-2015	Respublikani yangi hamashyola bilan taminlash va yangi maxsulotni ishlab chiqarishni tashkil qilish,ishlab chiqariladigon maxsulot asartimenti kengaytirish.
Monoxolosirka kislatasi ishlab chiqarishni tashkil qilish	5.0	2012-2015	Ishlab chiqairshning ichki istemoli va respublika istemolini yangi homashyolar bilan taminlash.
SULF-№26 turdagi zararsiz o'g'itlarni ishlab chiqarishni tashkil qilish.	180.0	212-2013	Respublika qishloq ho'jaligini taminlash export o'rmini bosivchi yangi maxsulot ihlab chiqarishni tashkil qilish va ishlab chiqariladigon maxsulot asartimentini kengaytirish.
Novoiyazot OAJ da nitron tolasi ishlab chiqarishni va organik maxsulotlar ishlab chiqaradigon sexlarning ish faoliyatini stabiligini taminlash	50.0	2015-2018	Nitron tolasi ishlab chiqarish quvatini yiliga 23000 ming t gacha yetkazish
2020-yilgacha bajariladigin loyixalar			
(Elektira texnika sanoati uchun Poli va m onokristal kremniy ishlab chiqarish qurulishni tashkil qilish	3.0	2014-2017	Elektira texnika sanoatini zaruriy homashyo bilan taminlash va yangi maxsulot ishlab chiqarishni tashkil qilish hamda asartimenti kengaytirish.

Manba : O'zKimyoSanoat dan olindan ma'lumot

№ PP-1442 qaroriga binoan “Farg’ona azot” OAJ ning rivojlanish dasturi

II-bob 2.2 .9- jadval [15]

Loyiha nomi.	Loyihaviy quvati 1000 t.	Realizatsiya muddati.	Izoh. (loyihaning realizatsiya maqsadi)
2015-yilgacha bajariladigon loyihlar.			
“Karbamid ishlab chiqarishni texnik qayta tiklash va modernizatsiyalash”	330,0	2011-2013	Karbamid ishlab chiqarish loyiha quvatini yiliga 330.000 t ga yetkazish
“Hovoni ajratish sexini modernizatsiyalash”	-	2012-2015	Amaldagihovoni ajratish dasgohini zamonaviy tejamkor hovo ajratish bilokiga almashtirish orqali azo’t ishlab chiqarishda energiya resurslarni solishtirma chiqimlarni kamaytirish.
“Azot kislatasi ishlab chiqarish uchun energiyani tejash bo’yicha komplek ishlarini tugatish”	-	2014-2015	Energiya resurslarini solishtirma chiqimlarni pasaytirishda kimyoviy jarayonlarning issiqlik energiyasidan foydalanish.KMA-2 ni KMA-5 bilan almashtirish.
“Klaus-sulfren jaryonlari kotalizatorlarni ishlab chiqarishni tashkil qiladi”	1,0	2011-2013	Import almashtirishni taminlash.
“Metanoldan demetil evir (DPE)ishlab chiqarishni o’zlashtirish”	200,0 (metanol) 100,0(DME)	2012-2015	
2020-yilgacha bajariladigon loyihalar..			
“Amyakning yangi agregatini qurish	650,0	2015-2016	

Manba : O’zKimyoSanoat dan olingan ma’lumot

Dehqonobod kalili o'g'itlar zavodi.

2010-yilda korxona ishga tushurilgan.

20 ga maydoni egalagan.

Ishlovchilar soni 1330 dan ortiq.

Ishlab chiqarishning nomi,ishga tushkan yili.	Loyiha quvati 1000 t/yiliga	Amalda ishlab chiqarilish 2010-yilda	Yuklanish quvvati %	Asosiy fondler yemirilishi %	Izoh
Kaliyhilarid 2011-yil	200.0	50.5			

2010-yilda 23,5 milliard so'mlik maxsulot sotilgan.

2015-yilgacha kiritilgan dastur.

Loyiha nomi.	Quvati 1000 t	Realizatsiya muddati	Izoh
--------------	---------------	----------------------	------

2015-yilgacha bajariladigon loyihalr.

(ishlab chiqarish quvatini kengaytirish)II etap	400	2011-2014	
Polietilen qoplari ishlab chiqarishni tashkil qilish	10 millon Dona	2012-2013	

Yangi loyiha

Texnika tuz ishlab chiqarishni tashkil qilish	100.0	2014-2016	
Osh tuzini ishlab chiqarishni takomilashtirish	20.0	2015-2017	

Manba : O'zKimyoSanoati dan olindan

II bob 2.2.10 jadval

“ Jizzax plastmasa ” OAJ 2015 yilgacha rivojlanish dasturi

Korxona 1972 yilda ishga tushirildi

Maydoni : 20 ra

Ishlovchilar soni – 1321

Ishlab chiqarish turi , ishga tushirilgan yili	Loyiha quvvati ming tonna	Haqiqiy ishlab chiqarish ming tonna , 2012 yil	Yuklanish quvvati %	Asosiy fondler yemirilishi %	Izoh
Kichik diametirli p / e trubalar 1978 yil	5,24	1,45	36,7	100%	
Katta diametirli p / e trubalar 2008 yil				26,9%	
P / e plyonka , 2001 yil	15,0	1,14	74	78,94	

2010 yildagi tovar maxsulot – 7.0 mlrd. so'm

№ PP-1442 qaroriga asosan 2015 yilgacha “ Jizzax plastmasa “ OAJ dasturi			
Loyiha nomi	Loyiha quvvati ming tonna	Realizatsiya muddati	Izoh
Galantereya tovarlari ishlab chiqarish , bolalar o'yinchoqlari , halq istemoli tovarlar assortimentini kengaytirish	0,582	2011	Maxsulot nomenklaturasini ko'paytirish , kundalik zaruriy tovarlar bilan bozorni ta'minlash
Yog'och polimer ishlab chiqarishni tashkil qilish	0,600	2012-2013	Maxsulot nomenklaturasini ko'paytirish ; yangi , zamonaviy qurulish materillari bilan bozorni ta'minlash
Polipropilendan buyumlar ishlab chiqarishni tashkil qilish	-2	2015-2020	Hom – ashoy bazasini kengaytirish

Manba : O'zKimyoSanoat dan olingan ma'lumot

II-bob 2.2.11- jadval [17]

“Elektrohimzavod” QK ning 2020 yilgacha rivojlanish dasturi

Ishlab chiqarish turi , ishga tushirilgan yili	Loyiha quvvati ming tonna	Haqiqiy ishlab chiqarish ming tonna , 2010 yil	Yuklanish quvvati %	Asosiy fondler yemirilishi %	Izoh
Qishloq ho’jaligi taminoti uchun ishlab chiqarish					
Xo’lovchi kukin ushlab chiqarish , 1980 yil	1,60	0,104	6,4	51	Qishloq hojaliklari istemolchilari talablarini qondirish.
Suspenziya konsentratlari ishlab chiqarish 2000 yil	0,50	0,10	20,2	51	Qishloq hojaliklari istemolchilari talablarini qondirish..
Suniy eritmalar , emulsiya konsentratlari ishlab chiqarish 2003 yil	1,00	0,11	11,5	51	Qishloq hojaliklari istemolchilari talablarini qondirish..

Tovar maxsulot 2010 yilda – 13,3 mlrd.so’m

“Электрохимзавод” QK ning rivojlanish dasturi			
Loyiha nomi	Loyiha quvvati , ming tonna	Realizatsiya muddati	Izoh
ПП №-1442 qaroriga asosan 2015 yilgacha amalgam oshiriladigon loyihalar			
NFK o’g’itlari ishlab chiqarishni navoiy viloyatida tashkil qilish	150,0	2012-2014	Zavod infratuzulmasidan foydalanib yangi ishlab chiqarishni barpo qilish
ПП №-1442 qaroriga asosan 2020 yilgacha amalgam oshiriladigon loyihalar			
Elektiratexnika sanoati uchun mono va poli kristal kremnilari ishlab chiqarishning qurulishi	5	2014-2020	

Manba : O’zKimyoSanoat dan olingan ma’lumot

II-bob 2.2.12- jadval [18]

"Qo'qon superfasfad zavodi" OAJ

Korxona 1958 yilda ishga tushrildi

Maydoni : 30,5

Ishlovchilar soni - 624

Ishlab chiqarish turi , ishga tushirilgan yili	Loyiha quvvati ming tonna	Haqiqiy ishlab chiqarish ming tonna	Yuklanish quvvati %	Asosiy fondler yemirilishi %	Izoh
Oddiy superfosfat sexi , 1958 yil	278.0	161.0	57.9	70	Tovar maxsulot hajmi azot kislatasi va fosfat hom – ashyosini olib kelish qiyinligi hisobiga Tovar maxsulot hajmi kamayadi
Ammoniyli superfosfat sexi , 1962 yil	250.0	143.7	57.48	60	
Quyish sexi , 1990 yil	3.5	0.029	0.83	60	

2010 yilda 16.5 mlrd. so'mlik Tovar maxsuloti

III -1442 qaroriga asosan 2015 yilgacha "Qo'qon superfosfat" savodi OAJ ning rivojlanish dasturi			
Loyiha nomi	Loyiha quvvati ming tonna	Loyiha quvvati ming tonna	Izoh
Sariq temir oksidli pigment ishlab chiqarishni tashkil qilish	1.0	2012-2013	
Mgni birikmalari ishlab chiqarish	1.0	2012-2013	
Zvodni maxaliy hom–ashyolardan yangi maxsulotlat ishlab chiqarishga qayta yo'naltirish	-	2013-2015	

Manba : O'zKimyoSanaotidan olingan ma'lumot

II-bob 2.2.13 - jadval

Farg'ona furan birikmalari kimyoviy zavodi UK

Korxona 1946 yilda ishga tushrildi

Maydoni : 54,134

Ishlovchilar soni - 832

Ishlab chiqarish turi , ishga tushirilgan yili	Loyiha quvvati ming tonna	Haqiqiy ishlab chiqarish ming tonna , 2010 yil	Yuklanish quvvati %	Asosiy fondler yemirilishi %	Izoh
Paxta sellulozasi 2002	30,0 TH	3,9	13,2 %	60 %	
Karboksimetilselluloza 2009	0,6 TH	0	0 %	10 %	

2020 yilgacha Farg'ona furan birikmalari kimyoviy zavodi UK ning rivojlanish dasturi

Loyiha nomi	Loyiha quvvati ming tonna	Realizatsiya muddati	Izoh
Altexnativ hom-ashyolardan selluloza ishlab chiqarish uchun tajriba – sanoat dasgohini qurush	1 000	2015 yilda kiritiladi	
Paxta lintini tozalash uzeli qurulish			
“davlat belgisi” bilan birgalikda paxta sellulozasidan qog'oz olish ishlab chiqarishni tashkil qilish		2016 - 2020	

Manba : O'zKimyoSanaotidan olingan ma'lumot

II-bob 2.2.14-jadval

OAJ “ Samarqand Kimyo “

Korxona 1954 yilda ishga tushirildi

Maydoni : 108.84 ga

Ishlovchilar soni – 706

Ishlab chiqarish turi , ishga tushirilgan yili	Loyiha quvvati ming tonna (P_2O_5)	Haqiqiy ishlab chiqarish ming tonna , 2010 yil	Yuklanish quvvati %	Asosiy fondlar yemirilishi %	Izoh
Miniral o'g'itlar ishlab chiqarish, 1975 yil	32.5	11.8	36.3	72 %	Istemolchini o'ziga jalb qiladigan yangi turdagi maxsulotni ishlab chiqarish talab qilinadi

2010 yildagi tovar maxsulot – 7.0 mlrd. so'm

“ Samarqand kimyo “ OAJ ning 2020 – yilgacha rivojlanish dasturi

Loyiha nomi	Loyiha quvvati ming tonna	Realizatsiya muddati	Izoh
№ PP-1442 qaroriga asosan loyiha			
“O'zbekugol” OAJ bilan birgalikda agren ko'mir konining uglerod birikmali chiqindlaridan organik miniral o'g'itlar ishlab chiqarish”	100	2014 – 2016	
2020- yilgacha amalga oshiriladigan loyiha			
“Kaliy hilarid Asosida kichik tonajli kimyoviy maxsulotlar ishlab chiqarishni tashkil qilish” innavatsiyon loyihasi	Ishlanmoqda	2014 – 2020	

Manba: O'zbek kimyo Sanaotidan olingan

II-bob 2.2.15 -jadval

II-bob 2.2.16 jadval

Rezinotexnika OAJ ning rivojlanish dasturi			
Loyiha nomi	Loyihaviy quvat 1000 t	Realizatsiya muddati	Izoh
PP № - 1442 qarorigan asosan 2015- yilgacha amalga oshiriladigan loyiha			
Tugatilgan rezinotexnika OAJ qoshida avtomobil shinalari va qishloq hojaligi maxsulotlari uchun konveyer lentalarini ishlab chiqarishni tashkil qilish	100 тыс.пм konveyer lentasi, 200 тыс.dona. qishloq ho'jaligi , va 1,5 млн.dona , avtomobil shinalari	2011 – 2014	Ishlab chiqariladigan maxsulot turlarini kengaytirish , yangi export bop maxsulot ishlab chiqarishni tashkil qilish va ichki bozorni yangi maxsulot turlari bilan to'ldirishni ta'minlash

Manba: O'zKimyoSanaoti dan olingan ma'lumot

3 BOB OAJ Maksam-chirchiq karbamid ishlab chiqarishni modernizatsiyalash va texnik qayta tiklash orqali kimyo sanoatida ishlab chiqarish samardorligini oshirish.

3.1 Strategiya va maqsad.

Maksam – Chirchiq OAJ

Asosiy ishlab chiqarish tarkibi va quvati. Maksam – chirchiq OAJ azot guruhiga tegishli ishlab chiqarishlar majmuosidan iborat. Jamiyat tomonidan ishlab chiqariladigan asosiy maxsulotlar quyidagilar : ammyak , karbamid , ammoniy silitrasi , kuchsiz va kuchli azot kislatasi , quruq muz , suyuq uglekislota , katalizatorlar , ammoniy sulfat.

Manba: O'zKimyoSanoati dan olingan ma'lumot

III-bob 3.1.17 - jadval

Ishlab chiqarish va sehlarning nomi
1 ammyak ishlab chiqarishga gazli hom – ashyo tayorlash sehi: Blok. BP – 9 Blok. KA – 15 – 5
2 ammyak ishlab chiqarish (ammyak – 1)
3. “ ammyak – 2 “ sehi (AM – 76 agregati)
4. ammoniy silitrasi ishlab chiqarish sehi
5. karbamid ishlab chiqarish sehi
6. kuchsiz azot kislatasi ishlab chiqarish sehi (AK – 72 agrigati)
7. kuchsiz azot kislatasi ishlab chiqarish sehi (AK – 72M agrigati)
8. kuchli azot kislatasi ishlab chiqarish sehi (AK – M 80 agrigati)
9. katalizator sehi
9.1 TO – 2 metanlash katolizato
9.2. CA – C ammyak sintezi katolizatori
9.3. CA – CB ammyak sintezi katolizatori
9.4. HTK – 4y katalizatori yoki CHM – 1 katalizatori
9.5. Nikil hiromli katolizator
9.6. GIAP – 8 tabiy gazni kanversiya qilish uchun katalizator
9.7. GIAP – 14 alimo hiromli katalizator
10. ugle kislota ishlab chiqarish sehi: quruq muzga nisbatan hisoblaganda quruq muz va ugle kislota bo'limi
11. kaprelaktam ishlab chiqarishning kisolta – tuzli sehi
11.1 ammoniy sulfat

Loyihani maqsadi va strategiyasi “ Maksam – Chirchiq OAJ da karbamid ishlab chiqarishni modernizatsiyalash va tenik qayta tiklash “ loyihani asosiy maqsadi: manaviy va jismoniy eskirgan dasgohlarni bir qismini yuqori unumdorlika ega bo’lgan va takomilashgan resurs va energiya tejaydigon yangi dastgoxlarga almashtirishdur.

Karbamid ishlab chiqarishda qayta tiklash va modernizatsiyani amalgam oshirish quyidagilarga olib keladi:

- 1 Agrigatning ishlab chiqarish quvatini oshiradi
- 2 Hom – ashyo energiya resurslarini solishtirma harajatlarini pasaytiradi
- 3 Bug’latish tizimi ishini stabinlaydi
- 4 Donalashtirish jarayon oldidan qorishmadagi amyak miqdorini qisqartiradi
- 5 Tovar maxsulot sifatini oshiradi

Loyihani amalga oshirish uchun quyidagilar asos bo’ladi:

- 1 2007- yil 27 – iyul dagi № PP – 677 sonli O’zbekiston Respubliasi Prizidenti qarori “ KimyoSanoati korxonalrini 2007 – 2011 yillarda texnik va texnalagik qayta tiklash , modernizatsiyalash dasturi to’g’risida “
- 2 “2012 – 2014 yillarda ishlab chiqarishni texnik va texnalagik qayta tiklash , modernizatsiyalash bo’yicha alohida loyihlarni amalgam oshirish tadbirlar dasturi to’g’risida “ gi O’zbekiston Respublikasi Prizidentining 2009 – yil 12 – martagi № NC – 1072 sonli qarori.

Amaldagi karbamid ishlab chiqarishning umumiy tafsifnomasi

Ishlab chiqarish nomi – Karbamid ishlab chiqarish.

Ishga tushurilish vaqti – 1964 yil.

Loyihaviy ishlab chiqarish quvati – 180 ming T/ yiliga
Rekanstruksiyanadan keyingi ishlab chiqarish , loyihaviy quvati 1970 – 1972 yillarda – 270 ming T /yiliga.

Ishlab chiqarish nominal quvati 240 ming T / yiliga

Texnologik liniyalar miqdori – 2 ta

Ishlab chiqarish usuli “ StomiKarbon “ firmasining sehemasi asosida to’liq suyuqlik resikili bilan gaz holdagi SO va suyuq amyakdan to’g’ridan – to’g’ri sintez qilish. Ishlab chiqarish ish rejimi 1 – yildagi ish miqdori – 330 kun uzluksiz.

Bosh loyihachi – “ O’zKimyoSanoat loyiha OAJ “

Texnologik qismi bo’yicha loyihachi “ Karbamid Projekt “ Dezerjensinkiy Ilmiy tekshirish institute “

Tashkilot – “ Karbamid Projekt “Dezerjensinkiy ilmiy tekshirish institute texnologik jarayonlar tatqiqotchisi.

1968 – yilda Dezerjensinkiy nomli “ Karbamid Projekt “ dasgohlarni intensifikatsiyalashtirish hisobiga karbamid sehi quvatini yiliga 270 – ming tonnagacha oshirish loyihasini ishlab chiqildi. Loyiha 2 ta bosqichda amalgam oshiriladi . 1970 - yilda sehning quvvati yiliga 220 – ming tonnagacha yetkazildi bunda yillik quvat 40 – ming tonnaga oshirildi va birinchi bosqichni o’z ichiga oldi.

1970 – yilda 2 – bosqich loyihasi ishlab chiqarilib quvvati yiliga

70 – ming tonna yetkazildi.

Bunda quyidagi ishlar amalga oshirildi:

1. 4 - uglekislota kompressorini montaji qilindi
2. is gazini qurutish bo’yicha 3 agregati o’rnatildi
3. har birini mexnat unumdoligi 18.5 m³ / s (metr kub saot) ga teng yuqori bosimdagi amyak nasoslarini 3 tasi mantaj qilindi
4. oqava suvlarni tozalash uchun yangi gidroliz qurilmalar quruldi.

1971 – 1972 yilda katta hajimdagi qo’shimcha ishlar amalgam oshirildi. 1977 – 1978 yillarda karbamid ishlab chiqarish sifatini oshirish uchun Dzerjensinkiy NII “ Karbamid Projekt “ va “ ElektiraXimprom “ishlab chiqarish birlashmasi loyihasi asosida “ Tayfun “nomli chang ajratkich gralunitsiya binosiga temir yo’l vagonlariga karbamidni ortish maqsadida bunker tizimi ishga tushuruldi.[19]

1985 – yili Dzerjenskiy “ NII Karbamid “ loyihasiga binoan sehda yangi donalashtirish minorasi quruldi , unda donalar tushish balandligi 75 metrni tashkil qildi. Eski donalashtirish minorasi ishtan chiqarildi . Yangi donalashtirish minorasi o’zlashtirish jarayonida loyihada ko’zda tutulgan quyidagi rekanstruksiya ishlari bajarildi:[26]

- 1.Vintelatorlarni ishdan chiqishi va donalashtirish minorasidagi to’siqlarni haddan tashqari vibiratsiya hisobiga 16 ta vintelator o’gartirildi

2. Karbamid changlarini tutuvchi 9 tonnalik “ Rapgiga “ kramik halqalari qo’shimcha ravishda qo’yildi

3. eritish liniyasida qorishmaning kristalizatsiyalashida qutulishmaqsadida eritish liniyasi burchak ostida quruldi va qisqartirildi

4. Maxsulot tarkibi firoskiyani yaxshilash uchun statik donalashtirishning teshiklar diyometirini kottalashtirish.

1987 – yilda “ Vartington “ firmasining 5 pulunjerlik yuqori bosimdagi vertical amyak nasolari “ Uraka“ firmasining 3 ta pulunjerli garizantal nasoslariga almashtirildi. Yangi nasos pulunjerlar diyometiri avalgilardek

79 mm emas balki 110 mm ni tashkil qiladi.

“Uraka” firmasi nasoslarida takomilashtirilgan sonikli qutuchalar o’rnatilgan.

1989 – yil 7 ta statik donalashtirishga 5 ta VVG -4 M turudagi yangi aylanuvchan vibra granulator qo’shimcha qo’shimcha qo’shildi . granulatorlar unumdorligi 18 – 40 T / s gacha yetadi.

Yangi granulatorlarni ishga solish orqali mahsulot sifati zamonaviy standartlar talabigacha javob beradigon bo’ldi . Karbamid ishlab chiqarishni oshirish maqsadida karbamid ishlab chiqarish jarayoni bir necha bor rekansturuksiya modernizatsiya qilindi. 2009 – yilda karbamid ishlab chiqarish hajmi yiliga 225400 ming tonna tashkil qildi , suyuq amyak va is gazidan to’liq suyuqlik tizimida karbamid sintezi jarayoning ahamiyati shundaki karbamidga aylangan amyak va uglerod oksidi sintez sikiliga uglerod amoni tuzlari ko’rinishda qaytadi. Ular 2 ta bosqichli distelatsiya natijasida hosil bo’ladi.

Ishlab chiqarishda 2012 – yil va keyingi yillar uchun rivojlanishi va stabinlashi va rivojlanishi bo'yicha o'tkaziladigon tadbirlar.

AK-72 va AK-72m kuchsiz azot kislatasi ishlab chiqarishni modernizatsiyalash va texnik qayta tiklash. Kuchsiz azot kislatasi ishlab chiqarish ishlarini istabinlashtirish va miniral o'g'itlar va boshqalarni ishlab chiqarishda kuchsiz azot kislatasi bilan taminlashni stabinlashtirish ko'zda tutulmoqda.

2007 – 2012 yillar uchun korxonaning asosiy texnik iqtisodiy ko'rsatkichlari

2007 – 2012 yillar uchun korxonaning asosiy texnik iqtisodiy ko'rsatkichlari

III bob 3.1.18-jadval

№	Ko'rsatkichlar	Olchov birligi	Yil					
			2007	2008	2009	2010	2011	2012
.	Amaldai arxlarda maxsulot ishlab chiqarish	mln.so'm	148 333	215 928	198 345	224 553	273 747	327 392
.	Avalgi yilga nisbatan ishlab chiqarish hajmining o'sish darajasi	%	106,1	104,7	109,9	104,5	90,6	111,4
.	Natural holda ishlab chiqaradigon maxsulot							
1	Ammyak hammasi	T _H	453 330	485 600	502 100	515 050	446 795	511 260
.	Jumladan : amyyak – 1	T _H	178 800	183 300	159 900	165 800	182 600	147 900
.	AM – 76	T _H	274 530	302 300	342 200	349 250	264 195	363 360
.	Jumladan : tavar maxsulot	T _H	66 595	80 484	93 584	64 087	55 790	80 412
2	100% miniral og'itlar	T _H	275 234	289 358	297 300	325 887	279 509	296 269
3	Ammoniy silitra	T _H	485 912	493 510	504 290	524 950	471 195	479 670
4	Karbamid	T _H	177 027	204 805	225 418	233 372	185 820	195 187
5	Ammoniy sulfat	T _H	119 671	112 314	85 812	163 341	163 341	190 803
6	Kuchsiz azot kislatasi	T _H	446 284	434 400	453 205	465 150	440 648	477 414
.	Jumldan: tavar maxsulot	T _H	36 441	42 850	44 524	47 330	42 410	50 673
7	Kuchli azot kislata	T _H	15 995	4 917	0	0	15 724	36 962

Manba: O'zKimyoSanoati dan olingan ma'lumot

Karbamid olish jarayoni quyidagi bosqichlardan iborat.

- 1 is gazini namligini qurutish
- 2 Is gazini 20 MPo bosinda kapiresorlash
- 3 Azot va havoni kapiresorlash
- 4 Suyuq amyak uglerod amoni tuzlarini 20 Mpo bosimgacha siqish
- 5 Amyak va is gazidan karbamid sentez qilish
- 6 Karbamid eritmasini 2 bosqichda distelatsiya yoki rektifikatsiya qilish
- 7 Karbamid eritmasini vakum ostida 2 bosqichli bug'latish
- 8 Oqava suv va chiqindi gazlardan tozlash
- 9 Karbamid qorishmasini donalshtirish
- 10 Maxsulotni ortish va omborda saqlash

2000 – 2012 yillar uchun karbamid ishlab chiqarish ko'rsatkichlari:

Manba: O'zKimyoSanoati dan olingan ma'lumot

III – bob 3.1.19-jadval

Hisobot davri	Haqiqiy ish/ch Tonna	Loyihaviy quvvat 1000 t	Foydalanilgan quvvat %
2000	122 535	270 000	45,40
2001	64 720	270 000	24,00
2002	93 508	270 000	34,60
2003	117 761	270 000	43,60
2004	117 969	270 000	43,70
2005	132 580	270 000	49,10
2006	167 862	270 000	62,20
2007	177 027	270 000	61,80
2008	204 508	270 000	75,85
2009	225 418	270 000	83,48
2010	233 372	270 000	86,50
2011	185 820	270 000	68,90
2012	195 187	270 000	72,30

№	Ko'rsatkichlar nomi	O'lchov birligi	2012- yil Uchun	2013– yilda kutulayotgan	2013-2012 Nisbatan
---	---------------------	-----------------	-----------------	--------------------------	--------------------

Loyihani amalga oshirilish zaruriyati.

Bug'latish va distelatsiya hamda sintez dasgohlar qismini uzoq vaqt ishlatish jarayonida (deyarlik 50 – yil) ular manaviy va jismoniy jihatdan eskirgan. Unda tashqari ishlash sharoaitlari og'ir muxutda bo'lgan yuqori bosim – 200 atm . gacha va yuqori temperature 200 – gardusgacha.

Quyida karbamid ishlab chiqarishni hozirgi kundagi asosiy dasgohlarini holati tafsifi keltiridi.

1.	Hammasi bo'lib sanoat maxsulotni ishlab chiqarish hajmi				
	Amaldagi narxlarda	mln.so'm	335 182,9	412 140,9	X
2.	2012 – yildagi narxlarga nisbatan	mln.so'm	342 081,7	358 093,0	104,7
	Asosiy maxsulot turlari				
3.	Sintetik ammyak	ming.tn	524,3	538,0	102,6
4.	Jumladan:tavar xolda	ming.tn	85,0	64,7	76,2
5.	100% foydali maxsulot ko'rinishidagi miniral o'g'itlar	ming.tn	302,6	315,7	104,3
6.	Jumladan:ammoniy silitrasi	ming.tn	486,1	450,0	92,6
7.	Karbamid	ming.tn	195,1	270,0	135,7
8.	Ammoniy sulfat	ming.tn	201,9	170,0	84,2
9.	Kuchsiz azot kislata	ming.tn	491,3	477,7	97,2
10.	Jumladan:tavar xolda	ming.tn	53,1	48,0	90,4
11.	Kansintirlangan azot kislata	ming.tn	38,9	24,0	61,7

Hom – ashyo moteralarga talab, 2013 – yil uchun ishlab chiqarish rejasi

III bob 3.1.20 jadval

Manba:O'zKimyoSanoati dan olingan ma'lumot

Karbamid sentezi tizimi.

Karbamid sehida 1964 – yildan C – 301 , C – 302 sentez qilish kalonasi ishlatilib kelmoqda. Ikkila kalona ham po'lat ko'rpiis dan iborat bo'lib ichki diyometiri

1310 mm , balandligi 24 m ,ichki devorlari po'lat metal bo'laklaridan (list) markasi 0.8X17SH4M3T bo'lib qalinligi 6 mm tashkil qiladi. Kalonani hajmi

31 τ3 kalona ichidagi ish beruvchi bosim 200 kg / cm² ga teng . 45 – yi ishlatish davomida kalonlarda 2 martalabda ichki qoplama (fiturofka) to'liq almashtirildi va asosi alohida bo'limlari kirish chiqish tirqishlari bir necha

martadan qisman almashtirishlar amalga oshirildi , chunki uning qalinligi 6 mm dan 4 mm gacha yupqalashib qolgan edi. Hozirgi kunda C – 301 , C – 302 sintez kalonlari futirofkasidagi barcha yuzsi 6 mm dan turli miqdorlarda yupqalashgan.

Kelajakda sintez kalonasidan ratsiyanal foydalanish maqsadida ikkala kalonada ham futirofkani to'liq almashtirish zarur hamda kanversiya miqdorini oshirish uchun ishchi jihozlarda qo'shimcha kompilimentlar o'rnatish kerak bo'ladi.

3.1.2.Birinchi pog'onali destilatsiya tizimi.

Distelatsiya tizimining ko'p yillar davomida zararli muxitda ishlatilganligi sababli asosiy texnologiki dasgox qoniqarsiz holatga kelgan.

Dasgoxlarning holati quyidagicha; D - 101 , D - 102 birinchi pog'onali distilatsiyaning rekifikatsiya kalonnlari silindirik shaklida bo'lib diametori

1400 mm balandligi 4 m ishchi bosimi 17 kg / X5 Cr Ni Mo 18 – 12 markali po'latdan tayyorlangan. 1978- 1982 yillrda quvvatni oshirilishi sababli ularni ichki qismi rekanstruksiya qildi ya'ni o'tkazuvchanlik hususiyatini oshirish maqsadi halqalar ichidagi nasatkalar olib tashaldi , qalpoqchali tarelkalar tamirlandi , gidrorstvor va purgagich farsunkalar bir necha marta qayta tiklandi. Birinchi bosqich diftikatsiya kalonalarining uzoq vaqt ishlatilishi natijasida kuchlanish yuzalari kimyoviy va boshqa zanglashga (karozi) duchor bo'lganligi sababli devorlari yupqalashib qolgan. Tekshiruv hisob kitoblarini ko'satishicha

2012 – yilgacha ishlatilishi mumkin bo'ladi.

D – 201 , D – 202 bir pog'onali distelatsiya issitgichlari turba qoplamali issiqlik almashtirishlardan iborat bo'lib balandligi 5.6 m diyametiri 1200 mm ga 10X17N13M2T markali po'latdan tayorlangan bo'lib issiqlik almashinishi yuzasi bo'lib 358 m² xar yili ishlatilish natijaida ichki yuzasi qatiq kimyoviy qoldiqlardan mehanik usulda tozolangan natijasida 2010 – 2011 – yillarda ulardan foydalanish mumkin bo'lgan.

Bir bosqichli distelatsiyalarning separatorlari D – 301 , D – 302 asosi konus simon silindir shaklidadur , balandligi 3 m , diyometri 700 mm bo'lib X5CrNiMo18-12 markali po'latdan tayorlangan ish davomida tiklanish tamirlari bajarilmagan . 20 yillik dastur bo'yicha olib borgan tekshirishlar ko'rsatkichi bo'yicha separator devorlarning qalinligi meyorda edi lekin 2011 – yildan tamirlanish lozimligi aniqlandi.

Ikki pog'onali rektifikatsiya kalonalar D – 1701, D – 1702 markasiga ega silindir shaklida , balandligi 3.7 m diyometri 1000 mm bo'lib 10X17H13M2T markali po'latdan tayorlangan sehning quvatini oshirish maqsadida kalonalar rekansruksiya qilingan 1964 – 1988 yilgacha purkagich fasunkalar bir necha marta ochilib qo'shimcha kuchlantirishlar o'rnatildi. Xisob kitoblar ularning 2012 – yilgacha yaroqliligini ko'rsatadi ikki pog'onali distelatsiya issitgichlar D – 1101 , D – 1102 bo'ib ular vertical qoplama turbali issiqlik almashtirgichlardur.

Po'latligi 3.2 m , diyametri 1000 mm issiqlik almashinish yuzasi 80 m² bo'lib markasi 10X17N13M2T markali po'latdan tayorlangan ko'p yillar ishlatilishi natijasida turbalarning ichki yuzalarida shinalar qoldig'I yeg'ilib qolgan. 2007 – yilda po'lat qirg'ichlar yordamida turupkalar tozalangan , hisob kitoblar 2009 – yilgacha ishlatilishi mumkinligini ko'rsatdi. Asosiy dasgohlarning distelatsiya tizimidagi faoliyat qoniqarsiz bo'lganligi sabab ularni yangi dasgohlarga almashtirish to'g'risida hayot hulosai bor. Bunda dasgohlar miqdorini kamaytiriladi , energiya resurlarini tejash ortadi va distelatsiya tizimining ishlash mudati uzayadi.

3.1.3 Ikki pog'onalik bug'latish uzeli (tizim)

Ikki pog'onali bug'latish uzeli karbamid sehida joylashgan bo'lib holatiqoniqarsiz sababi : uzoq yillar davomida ishlash natijasida jismoniy yemirilgan . Asosiy dasgohlarning holati quyidagicha , birinchi bosqichli F – 101 , F – 102 markali bug'latkichlarning balandligi 2.17 m , diyametri 1000 mm va qazdirish yuzasi maydoni 80 m² tashkil etad.

Ular qoplama turbali issiqlik almashtirish dasgohi bo'lib turba qismida vakum ostida ishlidi ular ish faoliyatida ishchi turupkalani gidrometizatsiya yoqolgani uchun ikki tomonidan metal propkalari bilan yamaolgan .

Xozirgi kunda F – 101 bug'latish 33 % , F – 102 ning turupkalari 36 % ga yamalgan. Ikkinchi bosqichli bug'latkich FSOLa , F5O2a markali bo'lib uning balandli 2.8 m diyometiri 400 mm qizdirish yuzasining maydoni 10 m² vakum ostida ishlovchi qoplama turbali issiqlik almashtirgichlardur.

Turbalarning bir qimsi ikki tomonidan propkalr bilan yamalgan , ikkila bug'latgich ham 30 % gacha propkalar bilan yamalgan F – 201 , F – 202 markali bir pog'onali separatorlar va F – 501b , F – 502b markali ikkinchi pog'onali separatorlar bug'latkich uzelinesing tarkibidadur va ular sehning quvatini oshirilganda gaz fazodan suyuq fazoni toliq ajralishini tominlamaydi. Shu sababli gaz suv aralashmasini sepatsiyasini qoniqarli tomirlash uchun kotta seporatorlarga almashtirish zarur bo'ladi.

Birinchi bosqichli F – 301 , F – 302 pog'onali va ikki pog'onali F – 601 ,

F – 602 kondensatorlar mehanik qoldiqlardan bir necha marta yuvib tashlangan. Bug'latkich uzeliidagi gaz va suyuqlik o'tkazuvchi turubalar o'ta zararli muhutada ishlatilganligi sababli tamirlangan.

Bug'latish uzelini ish qobilyatini qaytatan tiklash uchun ikkichi pog'onali bug'latikichlarni almashtirish hamda birinchi – ikkinchi pog'onali separatorlarni katta o'lchamli separatorlaga almashtirish zarur .Yuqorida keltirilgan holat dasgohlarni tiklash va tamirlash materalar va energiya resurslarini hamda solishtirma sarflarni oshishiga olib keladi.

Loyihaning realizatsiya qilishdan asosiy maqsad karbamid ishlab chiqaeishning unumdorligini yiliga 270 ming tonnagacha oshirishdur , maqsadga erishish uchun qisman jismoniy yemirilgan dasgohlarni yangi unumdorligi yuqori bo'lgan va takomilashgan hamda energiya resurslarini tejaydigon dasgohalrga almashtirish zarur bo'ladi.

Maqsadga olingan unumdorlikni taminlash uchun karbamid ishlab chiqarishni quyidagi uzulushlari modernizatsiyalashtirish va qayta tiklashni lozim :

- 1 Sentez uzeli
- 2 Biri pog'onali distelatsiya uzeli
- 3 Ikki pog'onali distelatsiya uzeli
- 4 Bug'latish uzeli

3.2 Loyihani amalgam oshirishning moliyaviy bohosi.

Bozordagi holat , amaldagi ish bilarmon aloqalar va ish bilarmonlik salohiyati.

OAJ “ Maksam – Chirchiq “ mamlakatning birinchilar qatorida qurulgan. Azot zavodi tarkibida tashkil qilgan deyarli 70 – yilga yaqin korxona O'zbekiston Respublikasida miniral o'g'itlar va boshqa kimyoviy maxsulotlarni ishlab chiqarish bo'yicha eng yirik korxonadur.

Hozirgi kunda korxonada 30 dan ortiq maxsulot turlari ishlab chiqariladi masalan : Amoniy silitra , karbamid , ammoni sulfat , suyuq texnik amyak , suvli texnikaviy , kuchsiz azot texnikasi , kuchli azot kislatsi , suyuq va gaz holdagi uglerod 2 oksidi , natri metali va boshqa tur maxsulotlari.

Maskam OAJ tarkibida respublikamiz hududida yagona katalizator ishlab chiqarishi faoliyat ko'rsatadi. Maksam – Chirchiq OAJ da ishlab chiqariladigon resurslarni asosiy qismi ichki bozorga yetkazib beriladi azotli o'g'itlar asosan Tashkent , Sirdaryo va Jizzax viloyatlariga yetkazib beradi.

Maksam – chirichiq OAJ uzoq horijiy mamlakatlar bilan bir qatorda MDX mamlakatlar bilan ham qizg'in aloqa olib boradi. Korxona o'zining yuqori sifatli maxsulotnini doimo ishonchli aloqadaligi sababli o'zining faoliyat ko'rsatish davrida mahaliy korxonalr kabi chet el lik sheriklar oldida kotta hurmatga ega dur.

Korxonaning amaldagi va kelajakdagi (pragnos) potensiyali.

Maksam – Chirchiq OAJ azot guruhidagi ishlab chiqarishlar majmuosidan iborat birlashmadan tashkil topgan. Maksam – Chirchiq OAJ ga kiruvchi maxsulot ishlab chiqaruvchi korxonalr hududi jihatidan 2 ta alohida maydonga joylashgan .

“ Kaprolaktan “ ishlab chiqarishdan tashqari boshqa hamma ishlab chiqarish korxonalari chirchiq shaxrining yaqinidagi asosiy maydonda joylashgan “ Kaprolaktan “ ishlab chiqarish asosiy ishlab chiqarish maydonidan 400 m uzoqlikdagi alohida hududga joylashgan .

Asosiy ishlab chiqarish maydoniga joylashgan korxonlarni 4 ta asosiy guruhchalarga bo'lish mumkin :

1. azotli mineral o'g'itlar ishlab chiqarish
2. katalizatorlar ishlab chiqarish
3. boshqa turdagi ishlab chiqarish (azot kislatasi , amyak , azot , kislarod , vadarod , kuchsiz kislata va boshqalar)
4. halq istemoli tavarlari ishlab chiqarish hozirgi kunda “ Kaprolaktan “ ishlab chiqarish vaxtincha to'xtatilgani uchun faqatgina sulfat kislata va amoniy sulfat ishlab chiqarish bilan bog'liq bolgan bosqichlari qisman faoliyat ko'rsatmoqda.

Korxonaning amaldagi ishlab chiqarish quvatlari 30 – yildan ortiq vaqtda tashkil qilingan bo'lib hozirgi kunda quyidagi malumotlar bilan tafsiflanadi :

1. asosiy texnologik dasgohlarning yuqori darjada yemirilganligi
2. qo'laniladigon texnologik jarayonlar. Dasgohlar manaviy eskirgan va ishlab chiqarish unumdorligi past.
3. energiya va material sig'imi yuqori darajda.

Ishlab chiqarishning noistobil ishlashi yani meyorli ishlanmasligi hamda rejasiz to'xtalishlar va past ishlab chiqarish unumdorligi maxsulotni energiya sig'imi va tannarxni oshirishga olib keladi , undan tashqari ishlab chiqarmaydigon harjatlar ortadi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining № - PP- 677 sonli 2007 – yil 27 –

iyuldagi qarori chiqqan bunda ishlab chiqarish samardorligii oshirish maqsadida quyidagilar keltirilgan “ kimyo sanoati korxonlarini 2007 – 2011 yillar davrida modernizatsiyalash , texnik va texnagik qayta tiklash dasturi to’g’risida “.

Loyihani amalgam oshirish bosqichlari

Loyihani amalgam oshirish grafigi va budjetni tuzush uchun uni amalgam oshirish uchun 3 ta bosqich ajratildi:

1. investitsiya oldi bosqichi loyiha texnik iqtisodiy asosini tasdiqlash va uni ekspertizasidan iborat.
2. Investitsiyon bosqich – ochiq moliyalashtirish , loyihalashtirish , qurulish , matirlar va dasgohlarni olib kelish persanani o’qitish , dasgohlarni ishlatish ishlari va abyektni ishga topshirish.
3. ishlab chiqarish bosqichi – loyiha boyicha abyektlarni exportatsiya qilish maxsulotlar realizatsiyasi moliyaviy qarzni qaytarish va daromad olish.

To’liq investitsiyon harjatlar.

“ Maksam – Chirchiq OAJ da karbamid ishlab chiqarishni texnik qayta tiklash va modernizatsiyalash “loyihasi boyicha investitsiyalarninig umumiy qiymati 20.500.28 ming dollarni tashkil etadi , shu bilan birga kapital quyulmalar 20.289.97 ming dollarga end .

Quyidagi jadvalda loyihaning milliy valuyta va harijiy valuyatdagi qiymati keltiriladi.

Loyiha qiymatining tarkibiy**tuzukishi.**

III – bob 3.2.21- jadval

Harajatlar nomi	Horijiy valutada Ming dollar	Milliy valutarlar Ming dollar	Jami , ekv.ming.dollar
Kapital harajatlar			
Qurulush montaj ishlari		710,21	710,21
Dasgohlar	17 686,70	1 138,82	18 825,52
Turli harajatlar		754,24	754,24
JAMI	17 686,70	2 603,27	20 289,97
Invistitsiya davridagi moliyaviy chiqimlar: Diklaratsiya va bochqona olponi Ko’zda tutulmagan harajatlar		159,18 51,12	159,18 51,12
JAMI		210,30	210,30
Invistitsiyaning hammasi	17 686,70	2 813,58	20 500,28

Manba: O'zKimyoSanoati dan olingan ma'lumot

Invistitsiyon quyulmalrni**qurulish yilari bo'yicha taqsimoti.**

III – bob 3.2.22- jadval

№	Royhati	2010 yil	2011 yil	2012 yil	Jami
1	Qurulish – montaj ishlari		106,5	603,7	710,2
2	Dasgohlar		7 982,6	10 842,9	18 825,5
3	Turli harajatlar	199,5	5 463,0	8,7	754,2
4	Invistitsiyon davirdagi moliyaviy chiqimlar		79,3	131,0	210,3
	Hammasi	199,5	8 714,5	11 586,3	20 500,3

Manba: O'zKimyoSanoati dan olingan ma'lumot

Kapital quyulmalarni boholash natijasida quyidagi harajatlar tarkibi yuzaga keldi

III – bob 3.2.23- jadval

Harajatlarning solishtirma og'irligi	%
Qurulish – montaj ishlari	3.5
Dasgohlar	9.18
Turli harajatlar	3.8
Inistitsiya davridagi moliyaviy chiqimlar	1.0
Hammasi	100.0

Manba: O'zKimyoSanoati dan olingan ma'lumot

Loyiha moliyalashtirish quyidagi tizim bo'yicha amalga oshirladi.

1. “ Maksam – Chirchiq OAJ “ ning hususiy mablag'i 6400.3 ming dollar.
2. “ Maxam – Karp internasion SL “ kompaniyasining investitsiyon majburiyati 14100 EKV ming dollar.

Sotilgan maxsulotga to'liq chiqimlar.

Maqsadli fondlarga ajratmalar va yig'ilmalar (o'lpon) hamda soliqlar. O'zbekiston Respublikasi 01.03.2010 yildagi (№ PP – 1245) 22.02.2009 yildagi qarori amaldagi qonunlariga asosan hisoblab chiqildi.

Amortizatsiya ajratmalar O'zbekiston Respublikasi amaldagi soliq qonunlari asosida qabul qilingan. Chiqimlar hisob kitobi infilatsiyani hisobga olmagan holda va valuta kursini o'zgarishini hisobga olmagan Maksam – Chirchiq OAJ tomonidan taqdim etilgan malumotlar asosida amalgam oshirilgan .

2011 – yilning konkulatsiyasiga asoslangan holda hom – ashyo va yordamchi materyallar, energiya resurslari hamda boshqa turli ishlab chiqarish harajatlari (seh va umum zavod harajatlar) qabul qilingan. Ular Maksam – Chirchiq OAJ – buyurtmachi tomonidan taqdim qilingan shu bilan birga kas, KFS, Fas Machivina hamda karbamid ishlab chiqarish uchun foydalaniladigon solishtirma normativlar ko'rsatkichida foydalanildi. Amyakni solishtirma harajatini 45 kg / gacha pasaytirish 19.11.2010 yildagi teknik kengash pratako'li va “ HIIK “ OAJ ning kantraktiga asosan qabul qilindi .

Hujjat o'z kimyo sanoat PAK boshqarma rayisining o'rin bosari tomonidan tastiqlangan .

Kominol hizmatlar va boshqa ishlab chiqarish harajatlari taqdim etilgan kankulatsiyaga asosan belgilandi. Ishlab chiqarish ishchilarining ish haqi taqdim etilgan shtot jadvali asosida qabul qilindi. Undan tashqari buyurtmachi tomonidan

taqdim qilingan meyoriy hujjatlar asosida joriy va kapital tamirlashga qilinadigon haralatlar hisobga olindi.

**Mahsulotga qilingan to'liq harajatlar
quyidagilarni tashkil qiladi.**

1. ishlab chiqarish harajatlari
2. davriy harjatlar (realizatsiya , maqsadli fondlarga ajratmalar va boshqa operatsiyan harajatlar)

Mahsulotga ketgan qisimlar hisob davri uchun 395.170.1 AQSH dollari tashkil etadi:

1. ishlab chiqarish harajatalar – 330.387.7 ming dollar
2. davriy harajatlar – 64.781.4 ming dollar

Iqtisodiy samaradorlikni baxolash.

Loyihani amalgam oshirilishi korxonada hom – ashyo va energiya resurslarning solishtirma harajatining pasaytiradi . Shunday qilib loyihani amalgam oshirilishidagi iqtisodiy samara materal harajatlarini normasini pasaytirish hisobiga (1 t uchun) 16.96 AQSH dollarini tashkil qiladi.

Karbamid ishlab chiqarishning 1 – yillik hajmi 267.300 t tashkil qilgan holatda moteralar harajati normasi pasaytirish hisobiga tejalgan mablag' 4.53 mln dollarni tashkil qildi.

Karbamid ishlab chiqarish loyihani amalgam oshirish natijalarini solishtirish yo'li bilan quyidagi loyihaning iqtisodiy samaradorligi hisoblab chiqildi.

№	Nomi	O'lchov birligi	1 tonna karbamit uchun solishtirma harajat		Birlik maxsulot Bohosi (Q Q S)	Harajat (ekv.AQSH dollar)		Loyihani amalgam oshirilgandan so'ng
			Loyiha dan Oldin	Loyiha dan keyin	AQSH dollar	Loyiha dan oldin	Loyiha dan keyin	1 tonna maxsulot uchun motiralar normasini paseytirish dan qilingan tejamkorlik
	Sintetik ammyak	T	0,63	0,585	122,01	76,86	71,3	5,49
	Elektira energiya	m.kBT.s	0,203	0,202	52,18	10,59	10,54	0,05
	Bug'	Гкал	2,191	1,281	12,37	27,11	15,85	11,26
	Aylanma Suv	ming. m.kub	0,282	0,272	16,26	4,59	4,42	0,16
	Jami					119,15	102,18	16,96

Qoplash va o'z vaqtida mablag'larning qaytishini hisobga olgan holda moliyaviy samardorlikni baxolash.

Iqtisodiy moliyaviy boholash Maksam – Chirchiq OAJ karbamid ishlab chiqarishda KAS , KFS , Fos machivina ishlab chiqarishni hisobga olgan . Bunda korxonaning O'zbekiston Respublikasidagi amaldagi qonuniy aktlar (soliq to'lash va iqtisodiy shokilanish usulari va moliyaviy ko'rsatkichlar) , hamda boshlang'ich texnik iqtisodiy malumotlar bazasi asosida (loyihaning texnologik qismida ko'rsatilgan) bajarilgan. Barcha hisob kitoblar O'zbekiston Respublikasining Markaziy bank tomonidan qo'yilgan AQSH dollari bo'yicha bajarilgan.

Xisoblash davri 10 – yilni tashkil qildi (2012 – 2021 yillar) , investisiya davri 20 – oy , loyihani amalgam oshirmastan karbamid ishlab chiqarish taxmini hajmi 235 ming τ / yil .

Texnik topshiriqa asosan seh bir yilda 330 kun ishlashi , 1 kunda 810 τ quvatga ega , demak karbamid ishlab chiqarish hajmi yiliga 267.300 τ tashkil qiladi hamda kelajakda karbamid ishlab chiqarish yiliga 270 ming τ gacha yetish imkoniyati bor. Karbamidni korxonaning shaxsiy maqsadlari uchun ham ko'p miqdorda ishlatishini nazarda tutib loyihani samaradorligini hisoblashda Fos machivina , karbamid , ammyak silitra , karbamidli formonedegit ismalosi ishlab chiqarishdagi kirim va chiqimlar ham hisobga olindi.

Hisob kitobda qabul qilingan narxlar quyidagilardur : Karbamid.

- Deklaratsiya qilingan narx bo'yicha ichki bozorga (Q Q S bilan)

176.6 dollar / τ .

- Tashqi bozorga qadoqlanmagan narxi 155 dollar / τ .

- Tashqi bozorga qadoqlangan narxi 170 dollar / τ .

Fos machivina

- ichki bozorga (Q Q S) 274.7 dollar / τ

- tashqi bozorga 229.0 dolar / τ

Karbamid ammyakli silitra

- tashqi bozorga (Q Q S)	136.0 dollar / τ
- ichki bozorga	100.0 dollar / τ

Korxona ichki istemoli uchun karbamid – formaldegit simola ishlatilishi sababli uni realizatsiya qilish to'xtatiladi.

Maksam – chirchiq OAJ tomonidan taqdim etilgan malumot asosida tavar maxsulot realizatsiyasi amalga oshiriladi .

Maksam – chirchiq OAJ da karbamid ishlab chiqarish amalda faoliyat ko'rsatayotgan ishlab chiqarishni nazarda tutib sehni modernizatsiya va sehni qayta tiklash bo'yicha loyihani amalgam oshirishda karbamid ishlab chiqarish miqdorini ko'paytirish maqsad qilib qo'yiladi . Shu sababli loyihani amalgam oshirish maqsadga muvofiqligi amalda faoliyat ko'rsatayotgan ishlab chiqarishga nisbatan iqtisodiy samaradorlik sifatida qaralib moliyaviy natijalrni loyihani amalgam oshirmastan va oshirgandan so'ng o'z aro taqoslash yo'li bilan hisoblanadi.

Loyihani amalgam oshirmastan hisoblangan moliyaviy hisob kitoblarda 2012 – yildagi 40.5 τ kamomat maxsulot nazarda tutulgan ushbu maxsulot kamomati loyiha bo'yichs ishlab chiqarishni modernizatsiyalashga to'xtatilishi bilan bog'liq .

2012 – yilda ishlab chiqarish 4.5 oy (135) kuni tashkil qiladi 2012 – yildagi ishlab chiqarilgan karbamid hajmi quyidagicha bo'ladi :

	Hammasi tonna	135 kun ish hisobidan ishlab chiqarish hajmi tonna	ishlab chiqarish kamomat hajmi tonnada	Hisob bazasi
Loyiha amalgam oshmagam holda	136 , 636	96 , 138	40 500	235.000 ming τ / yiliga Maksam – chirchiq hisobiga asosan
Loyiha amalgam oshgandan so'ng	109 , 350	109 , 335 q		Kuniga 810 tonna

Hisob kitob davriga nisbatan realizatsiya qilingan maxsulotdan olingan toza kirim 41 511 , 8 ming dollar.

Hisob kitob davridagi loyihani amalgam oshirishdan kelgan toza foyda 26.073 , 6 ming dollarni tashkil qiladi.

Invistitsiyon quyulmalarning qoplanish mudati (diskontirilgan) 6 , 14 yilni tashkil qiladi , diskantirlanganda esa qoplanish mudati 8 , 3 yil.

Loyihani asosiy tavakalchilika tasirchanligi.

Loyiha bilan bog'liq tavakalchilik darjasini aniqlash uchun iqtisodiy samardorlikni hisoblashda loyihaning sezgirliги aniqlanadi ya'ni mumkin bo'lgan tavakalchilika nisbatan ko'rsatkichlarning stabinligi (1 – meyorda) ligi . Tavakalchilikga sezgirlikni taxlil qilgan loyihani nitijasiga sifat tomonidan ta'sir etuvchi omillar o'rganib chiqildi ya'ni :

1. kapital quyilmalar darjasi
2. ishlab chiqarish sariflari hajmining darjasi
3. maxsulot hajmi va ishlab chiqarish hajmi bilan bog'liq bo'lgan realizatsiya qilingan maxsulot hajmi darajs.

Loyihani sezgirligi taxlili quyidagilarni ko'rsatadi , kirimlarning 5 % gacha kamayishi investitsiyalarni qoplanish mudati 8,8 yilga oshiradi .

Kapital quyulmalar hajmi 5 % oshishi investitsiyalar qoplanish mudati 6,6 yilgacha uzaytiradi , ishlab chiqarish sarflari hajmini 5 % ga oshirish investitsiyalar qoplanish mudati 8,4 yilga kuzatiladi.

Yuqorida o'tkazilgan taxlilar natijasi shuni ko'rsatadiki loyiahni tasirchanligi kirimlar hajmi va ishlab chiqarish sarflariga bog'liqdur. Shuni ham hisobga olgan holda ishga tushish vaqtidan boshlab qoplanish mudati 10 – yil gacha beradi.

Haqiqiy joriy qiymat va kapital quyulmalarning ichki qaytish meyorlarini ko'rsatkichlari.

Haqiqiy joriy qiymat va kapital quyulmalarning ichki qaytish meyorlarini ko'rsatkichlari quyidagi pul oqimlari yig'indisi bo'yicha aniqlanadi:

1. soliqa tortish
2. ishlab chiqarish faoliyatidan kelgan pul oqimlari
3. investitsiyon faoliyatdan kelgan pul oqimlari
4. moliya faoliyatidan tushgan pul oqimi (kreditga tolovlar , kreditlar olish va ularga foizlar)

Diskont stavkasi 10 % bo'lgan investitsiyalar qiymatining haqiqiy o'sishi hisob kitob davri uchun 6824.3 ming dollar ijobiy ahamiyat kasb etadi ya'ni loyihani ichki daromadlilik normasi 16,7 % ni tashkil etadi. Hisob davridagi diskontirlangan foyda 16912,0 ming dollarni tashkil qiladi.

Xulosa.

Loyihaning asosiy yutuq va kamchiliklari.

Loyihaning maqsadi va vazifalari uning asosiy yutuqlaridur :

1. karbamid ishlab chiqarish quvatini oshiradi.
2. manaviy va jismoniy jixatdan eskirgan dasgohlarni yangi yuqori unumdorlikga ega va takomilashtirilgan hamda resurs va energiya tejankor dasgohlarga almashtirish.
3. energiya resurslari va hom – ashyo solishtirma harajatlarni pasaytirishi
4. tavar maxsulot sifatini oshirish

Loyihaning kamchiliklari quyidagicha .

1. qurulish davrida mahsulot ishlab chiqarishdagi kamomat

Rejadagi ishlab chiqarish hajmiga va daromadga chiqomaslik bilan bog'liq bo'lgan tavakalchilik.

1. hom – ashyo moteralar va butlovchi qisimlarning o'z vaqtida olib kelinmasligi
2. hisob – kitobdagi boholarga nisbatan ishlab chiqariladigon va rejalashtirilgan mahsulotining narxi pasayib ketishi
3. istemolchilarning buyurtmasi hajmi bo'yicha , buyutmachilar taxmining bajarilmasligi bilan bog'liq holda ishlab chiqarish hajmi ko'rsatkichlarning to'g'ri kelmasligi.

Qurulish mudatining cho'zilishi (ortishi)

Qurulish mudatini ortishida tavakalchilik bo'lib ular loyihani investorlar tomonidan o'z vaqtida invistitsiyon moliyalashtirmasligi asosida bo'lishi mumkin. Loyihaning zaruriy hajmidagi invistitsion harajatlar bo'yicha loyihaning tashkilotchisi tomonidan yopilmaslik bo'yicha tavakalchilik havi bor.

Ishlab chiqarish sarf harajatlarini o'sishi.

Loyihadagi hisob kitoblarga nisbatan hom – ashyo meyor moteralar va butlovchi qisimlarning qiymatini ortishi havi bor bo'lib , u rentabilikni pasayishi va loyihaning qoplanish muddatini oshirishga olib keladi. 1 t karbamid uchun energiya va hom – ashyo solishtirma harajatlarini posaytirish bo'yicha “ NIIK ” OAJ ning shartnoma bo'yicha majburiyatini bajarilmay qolish havi.

Shu bilan birga tabiy ofatlar bilan bog'liq bo'lgan fos major havlari ham etibordan holi emas , hamda johon iqtisodiyotidagi turli xil ko'zda tutulmagan salbiy holatlar (johon moliyaviy inqiroz) hamda hom – ashyo moteralarga va Maksam – chirchiq OAJ ning tayor mahsulotga narxlarni o'zgarishi.

Faliyat ko'rsatayotgan binolar qavatlariga qo'shimcha dasgohlarning mantaj qilinishi. Amaldagi qurulish konstruksiyasiga qo'shimcha yuklar tavsif qiladi. Karbamid sehining uzoq muddat ishlagan va texnologik muhitning zararligini , barcha qurulish kanstruksiyalarni yaxshilab tekshirish zarurligi , qurulish kanstruksiyalariga bo'ladigon harajatlarning ortib ketish extimoli.

Amaldagi texnologik tizimning rekanstruksiya hajmi sezirarli darajada ko'payishi. Sehni uzoq muddatga to'xtatish extimoli borligi va natijada karbamid ishlab chiqaradigon kamomat hisobidan moliyaviy zarar ko'rish.

Uglerod oksidi gazni siqish uchun kerak bo'lgan porshinli V – 101 , V – 102 , V – 103 kompiresirlar 1964 – yildan beri ishlatib 8 marta kapital tomirdan chiqarilgan. SumsK mashina sozlik savodining V – 104 porshinli kompresori 6 ta kopital tamirdan o'tkan. Karbamid sehi bir meyorda ishlashi uchun amalda faoliyat ko'rsatayotgan kompresorlarga olmashtirish zarurdir.

Loyihani amalgam oshirish imkoniyatini boholash.

Loyihani muafaqiyatli amalgam oshirish sharoitida bu dasgohlarni olib kelishni zamonaviy va kafolatli moliyalashtirish , loyiha bo'yicha mahsulot hajmini ishlab

chiqarish uchun zaruriy hom – ashyo bilan taminlash hamda ichki bozorda ham va tashqi bozorda tayor maxsulotga kerakli talab va bahoning bo'lishi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Karimov I.A “ Jahon moliyaviy – iqtisodiy inqirozi , O‘zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo‘llari va choralari “ – T.:”O‘zbekiston – 2009 32- bet
2. Karimov I.A – 2011 yilning asosiy yakunlari va 2012 yilda O‘zbekiston ijtimoiy–iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlariga bog‘ishlangan O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining majlisidagi “ 2012 yil Vatanimiz taraqqiyotini yangi bosqichga ko‘taradigan yil bo‘ladi “ Uzbekiston – Toshkent 2012 yil 15-bet
3. Karimov I.A – O‘zbekiston Respublikasi oily majlisi qonunchilik palatasi va senatining 2010 yil 12 noyabrdagi qo‘shma majlisidagi “ Mamlakatimizda Demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqorolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasi “ O‘zbekiston Toshkent - 2010 yil 5-bet
4. Karimov I.A . Nasha glavnaya zadacha – dalneshiee razvitie strani i povisheniye blagosostayaniya naroda T. O‘zbekiston 2010 g.,str.27.
5. Karimov I.A. Yuksak manaviyat yengilmas kuch. T.Uzbekiston 2008 yil 21-bet
6. Karimov I.A. Bizning yo‘limiz – demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va modernizatsiya jarayonlarni izchil davom ettirish yo‘lidir. O‘zbekiston Prezidenti Islom Karimovning O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 19 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimda qilgan maruzasi // Xalq so‘zi, 2011 yil 8 dekabr.2-bet
7. Ukaz Prezidenta “ O dopolnitelnix merax po stimulirovaniya modernizatsi, texnicheskogo i texnologicheskogo perevoorujeniya prizvodstva “ ot 14 marta 2009 goda
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “ Bozor islohotlarini chuqurlashtirish va iqtisodiy yanada erkinlashtirish sohasidagi ustuvor

yo'nalishlar amalga oshirilishini jadalashtirish chora – tadbirlari to'g'risida “ gi Farmon 2005 yil 15 iyun

9. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “ Tijorat faoliyati uchun mo'jalangan tovarlarni olib keluvchi jismoniy shaxslarni ro'yhatdan o'tkazishni tartibga solish chora – tadbirlari to'g'risida “ gi 387 – sonli qarori.2004-yil 12 avgust
10. Karimov I.A Mamlakatimiz taraqqiyotining qonuniy asoslarini mustahkamlash faoliyatimiz mezonini bo'lishi darkor. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlis Senatining beshinchi yalpi majlisidagi nutq. Xalq so'zi 2006 yil 25 fevral
- 11.Karimov I.A Erishilgan yutuqlarni mustahkamlab , yangi marralar sari izchil xarakter qilishimiz lozim. Toshkent oqshomi , 2006 yil 13 fevral
- 12.Poctanovleniy Prezidenta Respubliki O'zbekistana ot 15.12.2010 g. za № PP – 1442 “ O prioritetax razvitiya promishlennosti Respubliki O'zbekistana v 2011 – 2015 gg “
- 13.№-1442 qaroriga asosan “Maksam-Chirchiq” OAJ ning 2015-yilgacha rivojlanish dasturi.
- 14.2020-yilgacha “Ammofos-Maksam” OAJ ning rivojlanish dasturi.
- 15.№ PP-1442 qaroriga binoan “Farg'ona azot” OAJ ning rivojlanish dasturi
- 16.“Navoiyazot” OAJ dasturi 2020 yilgacha rivojlanish dasturi
- 17.“ Jizzax plastmasa ” OAJ 2015 yilgacha rivojlanish dasturi
- 18.“Elektrohimzavod” QK ning 2020 yilgacha rivojlanish dasturi
- 19.Lapusta M.G Spravochnik direktora predpriyatiya M: INFRA 2004
20. Abalkin L.I Konechniy narodno – hazyaistvennie rezulitati : sushnosti, pokazateli, puti povisheniya.- M.: Misli , 2005
- 21.P. Gracheva M . Innovatsionaya deyatel'nosti v promishlennosti Teoriya i praktika v stranah rinochnoy ekonmichiski M.:IMEiMO,2004,s.56
- 22.Veblen T . Teoriya prazdnogo klassa. M.:Progress,2004

23. Glazev C.Y., Livov D.C. Fetisov G.G. Evolyasiya texniko – ekanomicheskix system : vozmojnosti i granitsi sentralizovannogo regulirovaniya .M.:Nauka , 2002- 208 c
24. Granberg A.G . Investitsionnaya politika v programmax ekonomicheskix reform // Federalizm I investitsionnaya politika: problemi Rossiya i zarubejnyy opit / Pod. Ped. B.E.Seliverstova , Novosibirsk 2005
- 25.

Monografiya va ilmiy maqolalar

26. Fathutdinov R.A . Konkurentosposobnosti : Rossiya i mir.
27. 1992-2015/ R.A.Fathutdinov – M . Ekonomika , 2005
28. Axunova G.N , Yo'ldashev N.Q . Iqtisodiyot va menejment - T .2005
29. Strategicheski razriv : Texnologiy voplassheniya korporativnoy strategii v jizni . Per. Angl – M. Alipina Biznes Buks , 2004
30. Umarjonov A., Sharipov Y. Bozor iqtisodiyoti sharoitida raqobatni kuchaytirish strategiyalari. – T.: TDIU , 2004 , 131-bet
31. Maqsudov A.N . O'zstandart sifat va samaradorlik sari . T.: Standart jo'rnali, 2002 yil № 1 2-5 bet

Statistik ma'lumotlar to'plami

32. O'zbekiston Respublicasi statistika qo'mitasi , 2007
33. O'zbekiston v sifrax 2006. Statsbornik – T , 2007
34. O'zbekiston Respublikasining 2006 yilga ijtimoiy – iqtisodiy rivojlanishning asosiy ko'rsatkichlari qisqacha statistic to'plam. –T.2005
35. O'zKimyoSanoat statistic ma'lumotlar Toshkent 2013 yil

INTERNET SAYTLAR

36. www.cosrav.ru
37. www.etin.ru
38. www.citform.ru
39. www.torg.uz
40. www.koietin.ru
41. www.ziyonet.uz
42. www.ref.uz
43. www.Maksam-chirchiq.uz

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ
ВАЗИРЛИГИ

ТОШКЕНТ КИМЁ-ТЕХНОЛОГИЯ ИНСТИТУТИ

**ТЕХНИК ВА ИЖТИМОЙИЙ-ИҚТИСОДИЙ ФАНЛАР
СОҲАЛАРИНИНГ МУҲИМ МАСАЛАЛАРИ**

Республика Олий ўқув юртлараро илмий ишлар тўплами

**АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ В ОБЛАСТИ ТЕХНИЧЕСКИХ
И СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ НАУК**

Республиканский межвузовский сборник

ЧАСТЬ II

Тошкент 2013

KIMYO SANOATIDA MODERNIZATSIYA QILISHNI BOSHQARISH

Maxmudov K.A., Xasanov R.S. (TKTI)

Prezidentimiz I.A. Karimov tomonidan 2005 yil 25 noyabrdagi Oliy Majlis qonunchilik palatasi va senatning qo'shma majlisidagi ma'ruzada ko'rsatib berilgandek, mamlakatni modernizatsiyalash va islox etishning ustivor yo'nalishlari, iqtisodiy soxada amalga oshirilishi lozim bo'lgan quyidagi dolzarb vazifalar orqali yaqol namayon bo'ldi:

- mamlakatda amalga oshirilayotgan bozor islohatlarini yanada chuqurlashtirish, iqtisodiyotni turli soxada erkinlashtirish;
- bozor iqtisodiyoti sharoitida hozirgacha o'tmishdan meros sifatida saqlanib kelayotgan mamuriy taqsimot tizimi mezonlardan butunlay vos kechish;
- hususiy sektorni yanada jadal rivojlantirishni taminlash, kichik biznes va fermerlikni yanada rivojlantirishga e'tibor qaratish va boshqarish [1].

Mamlakatimizda mustaqil taraqqiyotning dastlabki bosqichlarida bo'lganidek iqtisodiyotda ham tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirishni va turli mulkchilik va ho'jalik yuritish shakllariga asoslangan korxona va birlashmalarni texnik jixadan qayta qurolnatirish orqali faoliyatni yanada rivojlantirishga katta e'tibor qaratiladi.

Bugungi kunda nafaqat ishlab chiqarishda balki boshqaruv jarayonlarida ham inovatsion boshqaruv strategiyasini ishlab chiqish va uni amalga oshirish, xo'jalik boshqaruvi qarorlarini qabul qilishda yangicha usul va vositalarning qo'lanishi ishlab chiqarish samaradorligini oshirishning muxim sharoitiga aylanib bormoqda. Ayniqsa inovatsiyon boshqaruv strategiyalarini ishlab chiqish va korporativ qarorlar qabul qilishda yangicha yondashuv va qo'lash hamda dividend siyosatini yanada takomillashtirish korxonalarni modernizatsiya qilishning ustuvor vazifalaridur.

Modernizatsiyalash jarayonlari bosqichlarni nazariy va amaliy jixatdan qo'llashning quyidagi turlarini ko'rsatish mumkun ya'ni;

- ishtimoiy stukturani modernizatsiyalash;
- texnika ilmiy texnologiya jarayonlarini modernizatsiyalash;
- ishlab chiqarish va bir xil tarmoqlarda qayta ishlab chiqarish moliyaviy operatsiyalarining maqsadga muvofiqligini taminlash;
- korxona faoliyatini modernizatsiyalash.

2008-yil oxirida boshlangan joxon moliyaviy inqirozi qator mamlakatlar iqtisodiyoti sinovdan o'tdi. Joxondagi juda ko'p davlatlar o'z iqtisodiyotining rivojlanishida pasayish jarayoni yuzaga keldi. O'zbekiston juda kam mamlakatlar qatori iqtisodiyotni rivojlanishida pasayish ro'y bermadi va aksincha markaziy osiyo hududidagi mamlakatlar orasida YMM ning o'sishiga erishdi. 2009-yili O'zbekistonga kiritilgan investitsiya hajmi 8,2 milliard AQSH dollari tashkil qildi bu ko'rsatkich 2008-yilga nisbatan 24,8% yuqori. 2011-yilda barcha horijiy va maxaliy investitsiyalar 10,8 milliard AQSH dollari tashkil qildi va 2010 –yilga nisbatan 11,2% ga oshdi. Barcha investitsiyalarning 73%dan ko'progi respublikaning ichki mambalari bo'lib, ular axoli va korxonalarning hususiy mablag'i , tijorat banklari hamda davlat budjeti va budjetdan tashqari fondlaridur.

Investitsiya qilingan mablag'larning 73,5% ishlab chiqarish qurilishlariga yo'naltirilgan bo'lsa, ulardan 45,3 % zamonaviy, yuqori mexnat unimdorlik dasgoxlariga yo'naltirilgan. Xorij tajribasidan ma'lumki o'tish davrida investitsiyalar nafaqat dasgoxlarni yangilash yoki rekonstruksiya qilish, balki yangi ishlab chiqarish korxonalarni bunyod qilishni taqazo etadi.

—O'z kimyosanoati DAK O'zbekiston respublikasining halq ho'jlaigini asosini tashkil qiladi. —Maksam Chirchiq qo'shma korxonasi o'z kimyo sanoat tarkibida foliyat ko'rsatib, ammyak selitirasi, karbamid, azot, texnik kislorod kabi turli maxsulotlar ishlab chiqaradi va uning normal faoliyat ko'rsatishi uchun yangi dasgoxlarni joylashtirish zarur.

2004-2007 yillarda korxonada maxsulot hajmini oshirish maqsadida qator ishlar amalga oshirildi. Kimyo sanoatining korxonalarida texnik va texnologik qayta jixozlash va yangilash (2007-2011 yillar) modernizatsiya Dasturiga asosan Maksam Chirchiq OAJ asosan 3 ta yirik loyiha rivojlantirdi. Ular quyidagilar:

1. 2009-yil oxirgacha AM-76 yirik tonijlik agregatni rekonstruksiya va modernizatsiya qilish ushbu loyixaning maqsadi o'lchov asboblari va texnologik dasgoxlarini yangilash va natijada ammyak ishlab chiqarishni 243,8 ming t dan 420 ming t gacha oshishi ko'zda tutilgan.

2. 2009-2011 yillar davrida karbamid ishlab chiqarishni texnik qayta jixozlash va modernizatsiyalash. Loyixaning maqsadi karbamid ishlab chiqarishni yiliga 270 ming t gacha oshirish.

3. AK-72 va AK-72M azot kislotasi ishlab chiqarishda texnik qayta jixozlash va modernizatsiyalashtirish. Loyihaning maqsadi azot kislotasini exportga chiqarish va ammyak selitirasi ishlab chiqarishda stabil ish jarayonini yaratish.

4. Shu bilan birga zichligi kam bo'lgan yangi amoniy nitrat ishlab chiqarish qurulishini (yiliga 60 ming t quvatda) amalgam oshirish.

Rossiya OAJ —Karbamid va organik sintez ishlab chiqarish ilmiy tekshiruv va loyiha institute tomonidan 27 million dollar miqdoridagi karbamid ishlab chiqarish liniyasini rekonstruksiya loyihalari olib borilmoqda. O'z kimyosanoati mutaxassislarining fikricha Maksam Chirchiq O'zbekistondagi kimyo zavodlari ichida yetakchi 3likka kiradi. Ushbu loyihani amalga oshirilishi 2012-yilning oxiriga karbamid ishlab chiqarishni 170 ming t dan 270 ming t gacha yetkazadi.

Loyihaning moliyalashtirilishi —Maksam Chirchiqning mablag'lari va Ispaniya Maxam Karp SAU investitsiya hisobiga amalga oshdi va 49% askiya Kimyo zavodga tegishli. Undan tashqari joriy yilda 9,2 million dollar qiymatiga ega bo'lgan amoniy nitrat (Glovak selitra) ishlab chiqarish rejalashtirilgan. Bu yerda Ispaniya ulushinig 6 million dollar atrofidadur.

Yuqorida keltirilgan investitsiyalar bo'yicha raqamlarning ko'p qismi Maksam Chirchiq korxonasini modernizatsiya qilish uchun yo'naltirilgan va bunda:

1. Modernizatsiyalash faqat bir marta amalga oshiradigon jarayon bo'lmay aksincha doimiy bo'lishi kerak bo'lgani uchun muntazam tadbqiq ishlari olib borish kerak.

2. OAJ ni yagona iqtisodiy tenikaviy dasturini va ustuvor yo'nalishlarini ishlab chiqilib korxona boshqaruv tomonidan bojariladi.

«Умидли кимёгарлар-2013»

**ЁШ ОЛИМЛАР, МАГИСТРАНТЛАР ВА БАКАЛАВРИАТ
ТАЛАБАЛАРИНИ XXII - ИЛМИЙ-ТЕХНИКАВИЙ
АНЖУМАНИНИНГ МАҚОЛАЛАР ТЎПЛАМИ**

**ТРУДЫ
XXII - НАУЧНО- ТЕХНИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ
МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ, МАГИСТРАНТОВ И СТУДЕНТОВ
БАКАЛАВРИАТА**

2 том

ТОШКЕНТ 2013

ISHLAB CHIQUARISHNI TEXNIK VA TEXNOLOGIK MODERNIZATSIYALASH VA QAYTA TIKLASH JARAYONI TO'G'RISIDA MULOHAZALAR

Mag. Maxmudov K.A

Ilmiy rahbar: dos. Xasanov R.S

Moliyaviy mablag'larni mamlakatimiz iqtisodiyotiga keng jalb qilish va ulardan foydalanish samaradorligini oshirish yuqori likvidli raqobatbardosh mahsulotlarni ishlab chiqarish, iqtisodiyotning real sektorini jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozining salbiy ta'siridan himoya qilish imkonini beradi.

Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi sharoitida barqaror makroiqtisodiy o'sish sur'atlarini ta'minlash, iqtisodiyot tarmoqlarining barqaror ishlashiga erishish, aholining bandligiga ko'maklashish, mahsulot eksport qiluvchi korxonalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash maqsadida Inqirozga qarshi choralar dasturi doirasida Prezidentimizning "Iqtisodiyotning real sektori korxonalarini qo'llab-quvvatlash, ularning barqaror ishlashini ta'minlash va eksport salohiyatini oshirish chora- tadbirlari dasturi to'g'risida"gi farmoni qabul qilindi. Ushbu farmonda jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozining real sektorga ta'sirini bartaraf etish yo'llari asoslab berilgan. Jumladan, mahsulot eksport qiluvchi korxonalarni modernizatsiyalash, texnik va texnologik qayta jihozlash, import o'rini bosuvchi tovarlar ishlab chiqarishni rag'batlantirish choralari belgilandi. Prezidentimiz tashabbusi bilan ishlab chiqilgan inqirozga qarshi choralar dasturi doirasida sanoat korxonalarini modernizatsiya qilish, texnik va texnologik qayta jihozlash ishlarining izchil olib borilayotgani ishlab chiqarish subyektlari faoliyatini rivojlantirish hamda aholi bandlik darajasini oshirishning muhim omillaridandir [1-2].

Ko'pchilik xorijiy iqtisodchilarning fikriga ko'ra, ishlab chiqarish jarayoniga yangi texnika va yuqori texnologiyalarni kiritish, iqtisodiyotni modernizatsiyalash yo'li bilan raqobatbardosh mahsulotlarni ishlab chiqarishni yo'lga qo'ygan mamlakatlarga jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozidan nisbatan kam yo'qotishlar bilan chiqa oladi.

Shu sababli mazkur hujjatda iqtisodiyotning bazaviy tarmoqlarida modernizatsiyalashni modellashtirish bo'yicha bir necha muhim dasturni amalga oshirish ko'zda tutilgan. Bunda eskirgan uskunalarni sanoat korxonalari ishlab chiqarish jarayonlaridan chiqarish, muhim loyihalarni amalga oshirishni jadallashtirish, mahalliyashtirish dasturi doirasida amalga oshiriladigan investitsiya loyihalarini moliyalashtirish hajmini oshirishga alohida e'tibor berilgan, hususan:

№-1442 qaroriga asosan "Maksam-Chirchiq" OAJ ning 2015-yilgacha rivojlanish dasturi

Loyiha nomi.	Loyixaviy quvat 1000 t.	Realizatsiya muddati.	Izox. (loyihaning realizatsiya maqsadi).
"Karbomid ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish va qayta tiklash"	270,0	2011-2012	Karbomid ishlab chiqarish quvatini yiliga 270 ming t ga yetkazish.
"AK-72 va AK-72M azot kislatasi ishlab chiqarishni modernizatsiyalash va texnik qayta tiklash"	Amaldagi ishlab chiqarishni stabinlashtirish.	2011-2012	Zavod istemoli uchun ishlab chiqarish talabini qondirish.

Qo'shimcha loyihaviy takliflar.

Loyiha nomi.	Loyihaviy quvat 1000t.	Realizatsiya muddati.	Izox. (loyihaning realizatsiya maqsadi)
Sulfat kislatasi ishlab chiqarishni loyihaviy quvatiga yetkazish rekanstuksiyasi.	296	2013-2014	Sulfat kislatasini ishlab chiqarishni ko'paytirish.
AM-76 ni davomli modernizatsiya qilish	450	2013-2015	NH (amyak) ishlab chiqarishni 450 ming t yetkazish.

Manba': "O'z kimyosanoat" ma'lumotlari Bunday keng ko'lamli ishlarning amalga oshirilishi aniq moliyaviy manbalarga – korxonalarning o'z mablag'lari, banklarning kreditlari, Tiklanish va taraqqiyot jamg'armasi kreditlari hamda xalqaro moliya institutlari mablag'lariga asoslangan. Texnik qayta tiklash alohida olingan ishlab chiqarish, sexlar va bo'limlarga ilg'or texnika va texnologiya, mexanizatsiya va ishlab chiqarishni avtomatlashtirish, modernizatsiyalash va manaviy hamda jismoniy yemirilgan dasgohlarni yangi unumdorligi yuqori bo'lganlari bilan almashtirish hamda asosiy va yordamchi xizmat ho'jaliklarni takomillashtirish asosida texnik-iqtisodiy ko'rsatkichlarni oshirish tadbirlari majmuasidan iboratdir. Amalda faoliyat ko'rsatayotgan korxonalarni texnik qayta tiklash, odatda ishlab chiqarish maydonlarini kengaytirilmagan holda soxa yoki korxonaning texnik iqtisodiy darajasini oshirish rejasi asosida va yangi ishlab chiqilgan texnik iqtisodiy asoslash bilan birgalikda alohida olingan ish turlari yoki obyektlar bo'yicha smeta va loyixalar asosida bajariladi.

Korxonani qayta tiklash maqsadi materiallar va yoqilg'i energetika resurslarini tejash, mexnat unumdorligini oshirish orqali maxsulot sifatini yaxshilash va miqdorini oshirish, maxsulot tannarxini pasaytirish hamda ishlab chiqarish quvatini oshirishdan iboratdur.

Texnik qayta tiklash tadbirlari quyidagicha bo'lishi mumkun;

Faoliyat ko'rsatayotgan korxona ishlab chiqarish maydonlariga qo'shimcha dastgox va mashinalar o'rnatish, avtomatik nazorat va boshqarish tizimlarini joriy qilish, ishlab chiqarishni boshqarishda zamonaviy texnika vositalarini qo'llash, tabiiy qo'riqlanadigan xududlarni isitish va vintelatsiya tizimlarini, korxona sexlarini markazlashtirilgan issiqlik va elektr taminoti muassasalariga birlashtirishni texnik qayta tiklash va modernizatsiyalashdir.

Bunda joylashtirilishi kerak bo'lgan dasgoxlarning o'lchamlariga, yangi yordamchi va xizmatchi obyektlarini qurush yoki amaldagilarni kengaytirish hisobiga ishlab chiqarish korxonalarining qurilmalari qisman o'zgarishiga ruxsat beriladi.

Gap shundaki hech qanday texnologik jarayon ishlab chiqarish sifati va darajasiga bir xilda ta'sir etmaydi. Xar qanday korxona malum sotsiol ravishda faoliyat ko'rsatadigan huquqiy- iqtisodiy ta'sir ostida bo'lgan hamda ilmiy-texnik omillar va aloxida madaniy yetuk muhitdadir.

Korxonaning bozorda muavfaqiyatli faoliyat ko'rsatishi uchun va maqsadiga yetish uchun o'zining istemolchilari, taminotchilari, diller hamda raqobatchilarning imkoniyati to'g'risida ma'lumotlariga ega bo'lishlari shart.

Adabiyotlar

1. Karimov I.A. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari.- T.: O'zbekiston, 2009.

2. Karimov I.A. Bizning yo'limiz – demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va modernizatsiya jarayonlarni izchil davom ettirish yo'lidir. O'zbekiston Prezidenti Islom Karimovning O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 19 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimda qilgan maruzasi // Xalq so'zi, 2011 8 dekabr